

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

Potřeby mladých dospělých opouštějících náhradní péči
Bakalářská práce

Jméno: Alena Saturková

Studijní program: sociální práce

Studijní obor: sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Hradec Králové, 2024

Zadání bakalářské práce

Autor: Alena Saturková, DiS.

Studium: F20BK0085

Studijní program: B0923P240001 Sociální práce

Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Název bakalářské práce: **Potřeby mladých dospělých opouštějících náhradní péči**

Název bakalářské práce The needs of young adults leaving foster care.

AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem a cílem bakalářské práce bude zjistit, jaké potřeby mají mladí dospělí po opuštění náhradní rodinné péče a ústavní výchovy. K dosažení cíle bude využita kvalitativní výzkumná strategie. Participanty výzkumu budou mladí lidé z náhradní rodinné péče a ústavní výchovy jak před opuštěním náhradní péče, tak po jejím ukončení a započítí samostatného života.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. Vývojová psychologie. Praha: Grada. MATĚJČEK, Z. 2008. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál. PAZLAROVÁ, H. 2016. Pěstounská péče pro pomáhající profese. Praha: Portál.

Zadávací pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Daniel Štěpánek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně a uvedla jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 3. dubna 2024

Poděkování

Děkuji Mgr. et Mgr. Radce Janebové, Ph.D., vedoucí mé bakalářské práce, za její odborné vedení, cenné připomínky, podporu a ochotu. Dále chci poděkovat své rodině za velkou míru podpory a trpělivosti.

Anotace

SATURKOVÁ, ALENA. *Potřeby mladých dospělých opouštějících náhradní péči*. Hradec Králové: Ústav sociální práce, Univerzita Hradec Králové, 2024.

Bakalářská práce zjišťuje potřeby mladých dospělých opouštějících náhradní péči. Zabývá se mladými dospělými, kteří na prahu dospělosti opouští náhradní rodinou péči i ústavní výchovu. V teoretické části jsou popsány jednotlivé formy náhradní péče, tak jak ji uvádí právní systém České republiky. Dále popisuje klíčová slova bakalářské práce: mladí dospělí, potřeba, deprivace syndrom, potřeba otevřené budoucnosti. Potřeby jsem rozdělila a zkoumala zvlášť, a to potřeby psychické, potřeby ve finanční oblasti, potřeby sociální a potřeby v oblasti práva. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Formou rozhovorů jsem zjišťovala potřebná data od mladých dospělých, kteří prožili část nebo celé své dětství v náhradní péči. Výsledky rozhovorů jsem následně analyzovala tak, že jsem hledala určitou shodu, pravidelnost v tom, co respondenti sdělili.

Anmerkung

SATURKOVÁ, ALENA. Die Bedürfnisse junger Erwachsener, die ein Pflegeheim verlassen. Hradec Králové: Institut für Sozialarbeit, Universität Hradec Králové, 2024.

Die Bachelorarbeit untersucht die Bedürfnisse junger Erwachsener, die aus Pflegefamilien ausziehen. Sie konzentriert sich auf junge Erwachsene, die aus Pflegefamilien und Heimen kommen und an der Schwelle zum Erwachsensein stehen. Der theoretische Teil beschreibt die verschiedenen Formen von Pflegefamilien, wie sie im Rechtssystem der Tschechischen Republik dargestellt sind. Er beschreibt auch die Schlüsselwörter der Bachelorarbeit: junge Erwachsene, Bedürfnisse, Deprivationssyndrom, Bedürfnis nach einer offenen Zukunft. Ich habe die Bedürfnisse unterteilt und separat untersucht, nämlich psychologische Bedürfnisse, finanzielle Bedürfnisse, soziale Bedürfnisse und rechtliche Bedürfnisse. Als Forschungsmethode habe ich eine qualitative Forschungsstrategie gewählt. In Form von Interviews sammelte ich die erforderlichen Daten von jungen Erwachsenen, die einen Teil oder ihre gesamte Kindheit in Pflegefamilien verbracht hatten. Anschließend analysierte ich die Ergebnisse der Interviews, indem ich nach einer gewissen Konsistenz, einer Regelmäßigkeit in dem, was die Befragten berichteten, suchte.

Obsah

Úvod.....	7
I. Cíl práce a nástin metodiky zpracování	8
II. Teoretická část.....	9
1. Náhradní péče	9
1.1. Důvody, pro které se děti dostávají do náhradní péče.....	9
1.2. Náhradní rodinná péče	9
1.3. Ústavní výchova	13
2. Vymezení základních pojmů	15
2.1. Pojem „mladí dospělí“	15
2.2. Pojem „potřeba“	15
3. Potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči	16
3.1. Potřeby psychické	17
3.1.1. Deprivační syndrom.....	17
3.1.2. Potřeba otevřené budoucnosti	19
3.2. Potřeby v oblasti financí	19
3.2.1. Zaopatřovací příspěvek.....	20
3.2.2. Zaměstnání, úřad práce, dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi	20
3.3. Potřeby v sociální oblasti	21
3.3.1. Vztahy	21
3.3.2. Možnosti bydlení včetně krizového.	22
3.4. Potřeby v oblasti práva.....	23
3.4.1. Kurátor pro dospělé. Individuální plán mladého dospělého	23
4. Shrnutí teoretické části	23
III. Empirická část	25
1. Metodika výzkumu	25
1.1. Definování hlavního cíle a dílčích cílů.....	25
1.2. Výzkumná strategie zkoumání	26
1.3. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek.....	26
1.4. Volba výzkumného souboru a jeho charakteristika	29
1.5. Průběh výzkumu.....	30
1.6. Způsob zpracování získaných dat	31

1.7. Etická a jiná rizika výzkumu	32
2. Popis a interpretace dosažených výsledků.....	33
2.1. Popis a interpretace dílčího cíle 1.....	33
2.2. Popis a interpretace dílčího cíle 2.....	35
2.3. Popis a interpretace dílčího cíle 3.....	37
2.4. Popis a interpretace dílčího cíle 4.....	40
3. Shrnutí výsledků k vytyčeným cílům práce	42
Závěr	45
Seznam literatury:	47
Příloha 1	48

Úvod

Odchod od rodičů a začátek samostatného života mladého člověka je vždy spojen s určitými emocemi, které mohou být pozitivní nebo negativní. Většinou je ale takový odchod spojen s myšlenkou, která může být skrytá někde úplně vzadu, a to, že se mám kam vrátit. A to i v situaci, kdy mladý dospělý odchází a vztahy s rodiči nejsou právě ideální. Přesto mu většinou v obydlí rodičů zůstává určité zázemí, místo. U dětí, které vyrůstají v některé z forem náhradní péče, je častější, že takové zázemí svým odchodem ztrácí. K této skutečnosti se přidává druhá, a to, že jejich odchod je předem stanoven věkovou hranicí kolem osmnáctého, devatenáctého roku. Protože pracuji s dětmi, které vyrůstají v některé z forem náhradní rodinné péče, a zároveň jsem v kontaktu s dětmi vyrůstajícími v ústavní péči, zajímalo mě, jaké potřeby mají tito mladí dospělí, když některou z forem náhradní péče opouští v době zletilosti. Podle práva jsou již zletilí, mají za sebe zodpovědnost. Ale často jsou proti svým vrstevníkům v nevýhodě. Nesou si s sebou neviditelný batoh s jejich životním příběhem, kdy se museli vyrovnat minimálně s nepřítomností rodičů. Někteří mají v onom batohu naloženo ještě víc.

V roce 2013 jsem psala absolventskou práci na Vyšší odborné škole sociální v Jihlavě na téma: Odcházím z ústavní péče, co dál? Tenkrát jsem se ptala odborníků, kteří pracovali s mladými dospělými, kteří opouštěli náhradní péči, co si myslí, že tito mladí dospělí potřebují. Výstupem mé absolventské práce byla příručka pro mladé dospělé, kteří odchází z ústavní péče. Tato příručka byla ještě několik následujících let využívána ve Výchovném ústavu v Černovicích.

Svou bakalářskou práci píši o deset let později a na potřeby mladých dospělých bych se ráda ptala přímo jich. Chci obsáhnout potřeby mladých dospělých, kteří odcházejí z náhradní rodinné péče i ústavní výchovy. Cílem mé bakalářské práce tedy je, **zjistit potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči.**

Pracuji jako sociální pracovnice náhradní rodinné péče na městském úřadu. Předpokládám, že výstupy z mého výzkumu zohledním ve své praxi, konkrétně při přípravě dětí na samostatný život.

I. Cíl práce a nástin metodiky zpracování

Hlavní cíl bakalářské práce je, zjistit potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči.

Hlavní cíl jsem operacionalizovala do dílčích cílů:

1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí, opouštějící náhradní péči.
2. Zjistit, jaké potřeby v oblasti financí mají mladí dospělí, opouštějící náhradní péči.
3. Zjistit, jaké potřeby v sociální oblasti mají mladí dospělí, opouštějící náhradní péči.
4. Zjistit, jaké potřeby v oblasti práva mají mladí dospělí, opouštějící náhradní péči.

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Použiji polostrukturovaný rozhovor s mladými dospělými, kteří jsou nebo byli v náhradní péči.

II. Teoretická část

1. Náhradní péče

1.1. Důvody, pro které se děti dostávají do náhradní péče

Tématem bakalářské práce jsou mladí dospělí, kteří po ukončení náhradní péče a na prahu zletilosti vstupují do samostatného života. K definování jejich potřeb nelze jen zopakovat příslušné kapitoly z vývojové psychologie. Potřeby této cílové skupiny jsou specifické z důvodu životních událostí, které je přivedly do náhradní péče. Dále jsou jejich potřeby ovlivněny formou náhradní péče, ve které prožili větší či menší část svého dětství. Tyto důvody neodmyslitelně ovlivňují specifické potřeby této cílové skupiny. V úvodní kapitole teoretické části vysvětlím pojmy, které jsou základem bakalářské práce, a proto se budou často opakovat.

Náhradní péče je velmi široký pojem, kdy o jednotlivých formách vznikají samostatné knihy. Pro začátek je nutné představit, jaké bývají důvody, pro které dítě vyrůstá mimo svou vlastní rodinu a jaké formy náhradní péče zná náš právní systém. Velmi obecně lze uvést, že v náhradní péči se ocitají děti, jejichž rodiče je nemohou, nechtějí nebo nezvládají vychovávat a pečovat o ně. Menší procento tvoří děti, kterým rodiče zemřeli. Ať už se jedná o sociální sirotky nebo skutečné sirotky, musejí tyto děti strávit část anebo celé dětství v náhradní péči. Příklady budou zmíněny u jednotlivých forem náhradní péče. Je třeba zdůraznit, že bytové nebo finanční poměry nemohou být důvodem k odebrání dítěte z rodiny a před svěřením dítěte do náhradní péče se musí hledat vhodné osoby, které by mohli péči o dítě převzít, v rámci široké rodiny.

Náhradní péče je v České republice vykonávána ve dvou zcela odlišných modelech výchovy dítěte, a to náhradní rodinnou péčí a ústavní výchovou.

1.2. Náhradní rodinná péče

Jednotlivé formy náhradní rodinné péče jsou upraveny občanským zákoníkem a o svěřením dítěte do náhradní péče může rozhodnout jen soud. Jednotlivé formy náhradní rodinné péče budu uvádět v pořadí tak, jak jsou uvedeny v občanském zákoníku. První formu uvádí § 928 v hlavě III, a to **poručenství**. V následujících paragrafech je tato forma specifikována tak, že když dítě nemá rodiče, který by vůči němu vykonával rodičovskou odpovědnost, jmenuje mu soud poručníka. K takové situaci může dojít například v případě, že rodiče jsou nezletilí; jsou omezeni ve svéprávnosti; dali souhlas k osvojení; dítě bylo nalezeno v baby boxu apod. Poručník má vůči dítěti téměř

všechna práva a povinnosti jako rodič, kromě vyživovací povinnosti. Jedná-li se o poručníka, který osobně pečuje o dítě, náleží mu dávky pěstounské péče.

Druhou formou je **svěření do péče jiné osoby**, které začíná § 953 občanského zákoníku, pro tuto formu se používá také pojem „svěřenectví“. O svěření do péče jiné osoby si zpravidla žádají osoby, které dítě již znají nebo jsou s ním v příbuzenském poměru. Týká se situací, kdy osoba převezme do péče dítě, o které se nemůže nebo nechce starat rodič. Většinou se jedná o osoby blízké rodině, ať už příbuzní, kamarádi, sousedka, nejčastěji se jedná o prarodiče. Základní podmínkou pro svěřenectví je, že rodičům je možné stanovit výživné. V případě, že rodiče stanovené výživné neplatí, může osoba, která má dítě svěřené do péče, výživné vymáhat. Když není možné výživné rodičům stanovit, tato forma péče se nepoužije.

Třetí formu náhradní rodinné péče uvádí § 958 občanského zákoníku, a to je **pěstounství**. Občanský zákoník mluví o pěstounské péči a zákon o sociálně právní ochraně dětí ji blíže upravuje a rozšiřuje o formu **pěstounské péče na přechodnou dobu**. Obě tyto péče mají mnohé společné, ale v něčem se zásadně odlišují. Do pěstounské péče se dítě svěřuje na dobu, dokud si rodič neupraví své poměry tak, aby mohl dítě převzít zpět. Není ale pravidlem, že by se dítě z dlouhodobé pěstounské péče vracelo zpět do biologické rodiny, přestože by pěstouni na tuto skutečnost měli být připravováni. Pěstouni mají za povinnost udržovat sounáležitost s biologickou rodinou, rodič má právo na osobní kontakt s dítětem. Pěstoun má právo dítě zastupovat v běžných záležitostech (pojem „běžná záležitost“ však v žádné zákonné normě není specifikován) v ostatních záležitostech o dítěti stále rozhoduje rodič.

Trvání pěstounské péče na přechodnou dobu je omezena na jeden rok. Praxe je taková, že ve výjimečných případech trvá i déle za předpokladu, že je to v zájmu dítěte. Přechodný pěstoun musí počítat s tím, že má dítě na omezenou dobu, a po jejím uplynutí bude předávat dítě někomu jinému. Jsou na něho kladeny velké nároky. Často přebírá dítě ve špatném psychickém stavu okamžitě po odebrání z rodiny nebo novorozence s abstinenčními příznaky. Po intenzivní a náročné péči pěstouna o dítě, většinou odchází do jiné formy péče, např. zpět k rodičům, k dlouhodobým pěstounům, osvojitelům, apod.

To je zásadní rozdíl mezi pěstounskou péčí a přechodnou pěstounskou péčí. Pěstouni na přechodnou dobu vědí, že jsou pro dítě přestupní stanicí a umí s odchodem dítěte pracovat. Pěstouni chtějí pomoc jednomu, dvěma dětem. Chtějí s nimi utvořit fungující rodinu, nechat je do ní zapadnout. Jsou pěstouni, kteří nesouhlasí ani s kontakty

s biologickými rodiči, byť by šlo o jednorázový kontakt na sociálních sítích. Jsou to většinou nezprostředkovaní pěstouni, kteří neprošli odbornou přípravou. Takový přístup je proti právům dítěte podle Úmluvy o právech dítěte a z praxe je známo, že dítěti takový přístup ubližuje a musí se s následky vypořádávat i po ukončení náhradní péče, proto je na místě zmínit tuto praxi v teoretické části.

Další formu náhradní rodinné péče specifikuje § 794 občanského zákoníku jako **osvojení**. Tato forma je nejzávažnější zásah do práv dítěte, kdy dochází ke ztrátě původní rodiny dítěte a vytváří se zcela nová. Legislativní proces osvojení proto trvá mnohem déle než u tří již zmiňovaných forem. Jakmile dojde k osvojení, jsou dítěti do rodného listu zapsáni noví rodiče – osvojitelé. Dítě tak nabývá veškerá práva jako biologické dítě rodičů. Tato práce se více osvojovanými dětmi zabývat nebude, neboť mají v době zletilosti jiný právní status než jejich vrstevníci opouštějící některou z forem náhradní rodinné péče.

Následující Tabulka 1 je vložena pro přehledné rozdělení forem náhradní rodinné péče, která v České republice existuje. V tabulce jsou uvedeny zásadní rozdíly tak, aby bylo zřejmé, jakým způsobem se biologičtí rodiče i nadále podílejí na péči o děti, jak jsou děti finančně zajištěné a také jakým způsobem je výkon náhradní rodinné péče „hlídán“ státem či jinými organizacemi, ve smyslu, zda dítěti je poskytnuta řádná péče a jakým způsobem se vyvíjí, či zda není potřeba nějaká intervence dalších osob nebo organizací pro zdárný vývoj dítěte. Tyto organizace mají povinnost nejpozději od 15 roku dítěte začít s přípravou dítěte na samostatný život. Ta probíhá formou povídání a přednášek anebo formou víkendových pobytů se zaměřením na osamostatňování dětí.

Tabulka 1. Přehled forem náhradní rodinné péče s důrazem na významný rozdíl mezi osvojením a ostatními formami náhradní rodinné péče (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)

	Poručenství (s osobní péčí)	Svěření dítěte do péče jiné osoby.	Pěstounství	Pěstounská péče na přechodnou dobu	Osvojení
O svěření do péče rozhoduje:	soud	soud	soud	soud	soud
Práva a	Vykonávají	Zůstávají	Zůstávají	Zůstávají	Mají

povinnosti rodičů vyplývající z rodičovské odpovědnosti.	poručníci.	rodičům, pečující osoba dítě zastupuje v běžných záležitostech.	rodičům, pečující osoba dítě zastupuje v běžných záležitostech, nestanoví-li soud jinak.	rodičům, pečující osoba dítě zastupuje v běžných záležitostech.	osvojitelé.
Vyživovací povinnost rodičů.	Mají i nadále rodiče.	Mají i nadále rodiče.	Mají i nadále rodiče.	Mají i nadále rodiče.	Ne.
Výživné rodič platí	Úřadu práce.	Dítěti.	Úřadu práce.	Úřadu práce.	Ne.
Nárok na dávku: příspěvek na úhradu potřeb dítěte.	Ano.	Ano.	Ano.	Ano.	Ne.
Nárok na dávku: odměna pěstouna.	Ano.	Ne.	Ano.	Ano.	Ne.
Povinnost uzavřít dohodu o doprovázení .	Ano. Návštěva v rodině min.1x za 2 měsíce.	Ne.	Ano. Návštěva v rodině min.1x za 2 měsíce.	Ano. Návštěva v rodině min.1x za 2 měsíce.	Ne.
Do rodiny dochází kontrolní orgán-OSPOD.	Ano. Minimálně 1x za půl roku.	Ano. Minimálně 1x za půl roku.	Ano. Minimálně 1x za půl roku.	Ano. Minimálně 1x za půl roku.	Ne.
Ukončení péče.	Zaniká 18 rokem věku dítěte.	Zaniká 18 rokem věku dítěte.	Zaniká 18 rokem věku dítěte.	Zaniká 18 rokem věku dítěte.	Nelze.

1.3. Ústavní výchova

V této kapitole bude rozdělena ústavní péče dle jednotlivých zařízení. Tím bude završeno základní představení náhradní péče v České republice, jejichž pochopení je nutné k poskládání souvislostí, nejen kde mohou děti náhradní péči trávit, ale také jak to může formovat jejich osobnost a budoucnost. „*Řada vědeckých studií, publikovaných již více než 50 let, prokazuje skutečnost, že institucionální formy výchovy zásadním způsobem a ve všech ohledech negativně ovlivňují vývoj dítěte a nemohou, i přes kvalitní materiální zabezpečení a navyšování personálu, zabezpečit jeho plnohodnotný vývoj.*“ (Ptáček, Kuželová, Čeladová, 2011:6). S tímto výzkumem jsou v České republice neodmyslitelně spjata jména dětských psychologů Josefa Langmeiera a Zdeňka Matějčka, kteří již v šedesátých letech 20. století uskutečnili výzkumy za účelem zjištění vlivu ústavní péče na vývoj dítěte. Mimo jiné zjistili, že ústavní péče u dětí v kojeneckém a raném dětském věku může způsobit psychickou deprivaci.

V současné době stále existují **dětské domovy do tří let** (dříve kojenecké ústavy), ale ty by měly být k lednu 2025 zrušeny z důvodů, které jsou uvedeny v prvním odstavci. Představa odborníků je taková, že dětské domovy do tří let nahradí pěstouni na přechodnou dobu. Podle současné právní úpravy jsou dětské domovy do tří let zdravotním ústavem a není smyslem této práce hledat důvody, proč nebyly zařazeny do právní úpravy ústavní výchovy.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je zařízení sociálně-právní ochrany dětí. Pobyt je zde možný na řádu měsíců, ale ne let. Dítě do tohoto zařízení může být umístěno na základě žádosti rodičů, žádosti samotného dítěte, OSPOD nebo soudu. Přestože toto zařízení není určeno pro dlouhodobý pobyt dítěte, je důležité ho zmínit v této práci, aby byl výčet ústavních zařízení pro péči o děti kompletní. Z tohoto zařízení děti odcházejí buď zpět domů, do některé z forem náhradní rodinné péče nebo do dětského domova.

Zákon č. 109/2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, uvádí následující školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy:

- a) diagnostický ústav,
- b) dětský domov,
- c) dětský domov se školou,

d) výchovný ústav.

Diagnostický ústav plní mimo jiné diagnostický úkol, spočívající ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností. Zákon č. 109/2002 Sb., par. 5, odst. 3 uvádí: „*Diagnostický ústav na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb stanovených v zájmu rozvoje osobnosti.*“ Stejný paragraf odst. 6 dále uvádí, že „... *do diagnostického ústavu se dítě umísťuje na dobu zpravidla nepřesahující 8 týdnů.*“

Dříve se děti umísťovaly do ústavní péče až poté, co prošly diagnostickým ústavem, který na základě diagnostiky rozhodl o vhodném zařízení, kam má být dítě umístěno. Dnes není tato praxe již využívána. Ne všechny děti je třeba diagnostikovat, někdy stačí zprávy ze školy, případně odborníků, kam dítě dochází a znalosti sociální pracovnice, která s dítětem pracuje. Dětem tak ubude jedno zařízení, kterým by muselo projít, a kolektiv dětí i pracovníků, kteří by vstoupili do jejich života, a do dvou měsíců by ho stejně zase opouštěly.

Dětský domov asi není potřeba nijak zvlášť specifikovat. Jsou zde umísťovány děti většinou od 3 do 18 let bez závažných poruch chování. Rozdíl mezi dětským domovem a **dětským domovem se školou** je takový, že součástí druhého domova je základní škola, protože děti, které jsou do něho umísťovány, mají závažné poruchy chování nebo duševní poruchu. Zpravidla jsou zde umísťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Výchovný ústav je určen pro děti starší 15 let se závažnými poruchami chování. Výchovné ústavy mají i své učební obory v rámci ústavu. Má-li dítě starší 12 let uloženou ochrannou výchovu, může být již v tomto věku také umístěno do výchovného ústavu. Ochranná výchova je ukládána za zvlášť závažná provinění (bylo-li by dítě starší, jednalo by se o trestný čin).

O nařízení ústavní nebo ochranné výchovy může rozhodnout jen soud.

2. Vymezení základních pojmů

2.1. Pojem „mladí dospělí“

Má-li být pojem „mladí dospělí“ věkově ohraničen, nemůže tak být učiněno explicitně. Vývojová psychologie uvádí období adolescence zhruba ve věku 15 – 22 let a časnou dospělost zhruba od 20 do 25 – 30 lety. Langmeier a Krejčířová (2022:164) uvádějí, že tělesná a pohlavní zralost se posouvá k dolní věkové hranici dospívání, ale nároky společnosti na vzdělání a přípravu na budoucí povolání se zvyšují, stejně jako složitost společenských požadavků. Dříve docházelo k fyzické a sociální zralosti přibližně ve stejném časovém období, dnes se tyto dva aspekty navzájem oddalují. Vývojová psychologie touto teorií zohledňuje individuálnost hranice dospělosti, ale Úmluva o právech dítěte, článek 1 jednoznačně uvádí: *„Pro účely této Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve.“* A z toho vychází vnitrostátní právní normy, kdy občanský zákoník v § 30, odst. 1, uvádí: *„Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilostí se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.“* A zákon o sociálně právní ochraně dětí v § 2, odst. 1 uvádí: *„Pro účely tohoto zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba.“* Když k těmto informacím přidáme právní fakt, že náhradní péče končí zletilostí, mohlo by se zdát, že osmnáctý rok znamená pro děti z náhradní péče ztrátu všech jistot a vstup do tmavého neznáma. A to je další důvod a vysvětlení, proč je důležité psát o potřebách této cílové skupiny. Naštěstí novela zákona o sociálně právní ochraně dětí, účinná od 1.1.2022, upravuje *„...zaopatření zletilých nebo plně svéprávných fyzických osob po zániku pěstounské péče nebo ústavní výchovy.“* Tato novela přináší nový pojem v dávkovém systému, a to zaopatřovací příspěvek. O kterém se hovoří v kapitole 3.2.1.

2.2. Pojem „potřeba“

Z psychologického hlediska je možné definovat pojem potřeba jako hodnotu, jejíž neuspokojení může způsobit porušení vnitřní rovnováhy. Přičemž ale hodnoty se mohou měnit, kdežto potřeby zůstávají neměnné. Podle Hartla a Hartlové je potřeba *„Nutnost organismu něco získat nebo něčeho se zbavit.“* (Hartl, Hartlová, 2000:444). Americký psycholog Abraham Maslow předpokládal existenci hierarchie potřeb, které zasadil do pyramidy. Základem pyramidy je uspokojení základních biologických potřeb, jako je strava, teplo, dále potřeba bezpečí, lásky a přijetí. Na vrcholu pyramidy

je potřeba seberealizace. Dle Maslowa je pro člověka přirozené, že potřeby uvedené v pyramidě výše získají na důležitosti až poté, kdy jsou uspokojeny potřeby nižší (Nolen-Hoeksema, et al, 2012).

Neurolog, psychiatr a zakladatel logoterapie Viktor Emanuel Frankl během pobytu v koncentračním táboře dospěl k závěrům, že i když člověk nemá uspokojeny základní životní potřeby, může mu uspokojení tzv. vyšších potřeb umožnit přežití, ve smyslu: Má-li člověk smysl a cíl v životě, překoná téměř jakoukoli překážku (Frankl, 2023:14–114).

Tato bakalářská práce vychází z hierarchie potřeb Maslowa tak, jak uvádí Nolen-Hoeksema: „*Nejprve musí být alespoň částečně uspokojeny potřeby na jedné úrovni a teprve potom přebírají motivační úlohu potřeby na další úrovni. Jestliže si člověk jen s obtížemi dokáže zajistit potravu a bezpečí, soustředí všechny své síly na uspokojení právě těchto potřeb a vyšší motivace ztratí svůj význam. Teprve až jedinec dokáže snadno uspokojit své základní potřeby, může svůj čas a energii věnovat estetickým a intelektuálním zájmům. Ve společnosti, kde lidé musí bojovat o jídlo, přístřeší a bezpečí, není místo pro umělecké a vědecké snahy. Nejvyšší motivace – seberealizace – může být naplněna teprve po uspokojení všech ostatních potřeb.*“ (Nolen-Hoeksema, et al, 2012:565).

Některé děti před umístěním do náhradní péče zažívají situace, kdy nejsou uspokojeny jejich fyziologické potřeby nebo potřeby bezpečí, sounáležitosti, lásky, uznání. Kladu si otázku, jak strádání ovlivní tyto děti na prahu dospělosti.

3. Potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči

Období bezprostředně po opuštění náhradní péče představuje pro mladé dospělé nejvyšší riziko ohrožení sociálně negativními vlivy. To může být způsobeno ekonomickou nesamostatností, chybějící morální oporou, sociální nepřipraveností. Riziko se dále zvyšuje, když mladý dospělý nemůže nalézt zaměstnání a pravidelný zdroj příjmů, společně s potížemi v oblasti bydlení. Pozice v klíčovém okamžiku startu do samostatného života je u těchto mladých dospělých značně znevýhodněná. Mladí dospělí mají strach z nejistoty, strach z toho, co s nimi bude.

3.1. Potřeby psychické

Není dnes výjimkou, že se mladí dospělí ještě ve třiceti letech stále „připravují“ na samostatný život. Mladí dospělí odcházející z náhradní péče, zvláště ústavní, ale musí i nadále počítat s hranicí osmnácti let. Oproti svým vrstevníkům se tak musejí dříve vyrovnávat s problémy a převzít zodpovědnost, která přináší proces osamostatnění. Přejít k dospělosti je pro ně zrychlený. Nemají čas řešit problémy postupně, nemají dostatek prostoru, aby se se změnami vyrovnali tak, jak přicházejí, jako většina mladých lidí. Chybí jim emoční a praktická podpora. Děti, které vyrůstají v náhradní péči tak mají složitější situaci než většina jejich vrstevníků. Musí se vyrovnávat s obdobím dospívání a zároveň příčinami, které způsobily jejich umístění do náhradní péče. Když mluvíme o potřebách mladých dospělých, musíme u dětí z náhradní péče přidat další, spojené s odmítnutím rodičů v dětství, zkušeností s ústavní výchovou, střídáním pečujících osob, a další negativní prožitky a traumata. Závěry z výzkumů ukazují, že *„mladí lidé po odchodu z náhradní péče představují skupinu s nejvyšší pravděpodobností sociálního vyloučení ze společnosti. Častěji v životě selhávají než jejich vrstevníci, kteří vyrůstali v rodině.“* (Kolektiv autorů, 2016: 2–7).

Je nezbytné zohlednit nejen aktuální potřeby mladých dospělých, ale také teorie o dětech v náhradní péči. Co předchází tomu, než se dítě do některé z náhradní péče dostane, jaké změny způsobují negativní zážitky dětí a jaký vliv má věk dětí ve chvíli zažívání traumatu.

3.1.1. Deprivační syndrom

Psát o deprivačním syndromu v souvislosti s mladými dospělými, kteří v dětském věku prožili trauma z opuštění pečující osobou, případně další traumata, pro která byli umístěni do náhradní péče, je důležité k pochopení, jaké překážky musí zvládat oproti svým vrstevníkům.

Matějček v dokumentárním filmu Děti bez lásky charakterizuje deprivační syndrom jako „... *Soubor nedostatků, obtíží, nápadností v chování dítěte, které vznikly na podkladě citového strádání v nejčasnějším dětství prakticky v prvních letech života.*“ Matějček a Langmeier (2011) čerpali podklady ke svým závěrům o deprivačním syndromu zkoumáním malých dětí v ústavní péči. V nejbližších letech legislativa počítá se zrušením dětských domovů pro děti do tří let. Přesto dnešní mladí dospělí mohli zažít i tuto formu péče, která může být zdrojem deprivačního syndromu. *„Pocit*

hluboké nejistoty a nedůvěry tak typický pro ústavní děti, vyplývá z nedostatku pevného citového pouta k jednomu člověku. Každá nová a neznámá zkušenost není pak příležitostí k radostným objevům, ale jen a jen pramenem strachu.... Místo rozmanitého světa venku je tu umělý svět, kde je jeden den jako druhý, kde není nač se těšit, kde včera a zítra splývají do nesrozumitelné šedi..... Hluboká netečnost k hodnotě věci pramení z toho, že dětem v ústavu nic nepatří.“ (Matějček ve filmu Děti bez lásky, 1963).

Langmeier a Matějček (2011:15) definovali psychickou deprivaci jako „*nedostatečné uspokojování základních psychických potřeb po určitou, dosti dlouhou dobu.*“ Mezi základní psychické potřeby zařadili potřebu smysluplných, srozumitelných a organizovaných podnětů, které jsou proměnlivé; potřeba emoční vazby – k osobě, ke které je dítě vázáno stabilním poutem; zajištění osobní integrity; potřebu otevřené budoucnosti a akceptaci vlastní minulosti.

Pro téma této práce a v souvislosti s psychickou deprivací je důležité shrnutí výsledků výzkumného projektu Matějčka, Bubleové, Kovaříka (2006:292). Projekt byl zaměřen na pozdní následky psychické deprivace. „*Ukázalo se, že po propuštění z dětského domova a internátu mnozí selhali v občanském, pracovním, manželském a rodičovském životě. Plná třetina se dopustila trestné činnosti, většinou opakovaně. Někteří byli stíháni pro „příživnictví“ (rozuměj: prostituci)..... Pět jedinců skončilo v ústavech sociální péče jako závislí, zcela neschopní se o sebe postarat a zapojit se do normálního života..... Muži v tomto souboru vykazovali v mnoha znacích horší stav; byli také častěji svobodní nebo rozvedení. Přitom právě uspokojivý manželský vztah a relativně dobré rodinné prostředí se zdá být projektivním faktorem, který významně napomáhá k osobnímu přizpůsobení. I když zážitky sexuálního či jiného zneužití druhými osobami přímo zjišťovány nebyly, lze ze získaných výsledků (typ udávaných problémů v sociální adaptaci při celkovém nedostatku sociálních dovedností apod.) odhadovat jejich poměrně značný výskyt.“*

Je nezpochybnitelné, že důvody, které přivedou dítě do náhradní péče a pobyt v ústavní péči je pro dítě traumatizující. Z odborných studií vyplývá, že u těchto dětí může vzniknout deprivací syndrom, jehož následky si dítě většinou odnáší do dospělosti a je těžké se vyrovnat s jeho následky. A i to je jeden z důvodů vzniku této bakalářské práce, protože z výše uvedeného je zřejmé, že potřeby mladých dospělých, kteří opouští náhradní péči, mohou být odlišné od potřeb jejich vrstevníků.

3.1.2. Potřeba otevřené budoucnosti

Škoviera uvádí, že zásadní rozdíl pro dítě vyrůstající v dětském domově anebo jiného v náhradní rodině není v prostorovém řešení, zda ústav nebo rodina. Dítě vyrůstající v ústavním zařízení žije „tady a teď“. Pokoj, který je jeho v ústavu, už do jeho budoucna nebude. Až odejde, nemůže se do něho vrátit. Stejně jako zaměstnanci domova, přicházejí, odcházejí. Ti nemají žádnou společnou budoucnost s dítětem. Ústav nenabízí dítěti žádnou kontinuitu. Vychovatelé se střídají, děti okolo se střídají (2007: 124 – 125).

„Specifikem náhradní výchovy je skutečnost, že dítě a vychovatel (náhradní rodič) nejen že nemají společnou minulost, ale v mnohých případech ani společnou budoucnost. Nevytvářejí tak dostatečné podmínky pro „zakořenění“ dítěte a jeho stabilitu.“ (Škoviera, 2007:125).

Jak Škoviera dále uvádí (2007:125) *„Je zřejmé, že dostatečné množství a kvalita informací o minulosti a jejich zdravá reflexe, citově bohaté prožívání přítomnosti a vize pozitivní budoucnosti jsou nevyhnutelné nejen pro normální emocionální a sociální vývoj dítěte svěřeného do náhradní výchovy, ale i pro jeho náhradní rodiče, resp. vychovatele.“*

Potřeba otevřené budoucnosti je stěžejní při hledání smyslu života. Nejasné odpovědi na otázky mladých dospělých, (které jsou možná nejen nevyřčené, ale dokonce neuvědomělé) jako: kde a s kým bude bydlet, jak se bude žít, na koho se obrátit, může způsobit jejich obavy z budoucnosti a ztrátu životní perspektivy.

Psychiatr Viktor Emanuel Frankl při svém pobytu v koncentračním táboře zjistil, že ztratí-li člověk smysl života, nedokáže již bojovat s nepřízní osudu a svůj boj o holý život vzdá. Své životní zážitky využil ve své lékařské praxi a založil terapeutickou metodu nazvanou logoterapie, volně přeloženo terapii smyslem. Člověk potřebuje smysl života, ať je mladý nebo starý.

1. 3.2. Potřeby v oblasti financí

Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí, která je platná od ledna 2022, přinesla nový pojem v dávkovém systému, a to zaopatřovací příspěvek, který upravuje § 50b až § 50u. Má finančně pomoci mladým dospělým, kteří prožili část života v náhradní péči, na prahu dospělosti.

3.2.1. Zaopatřovací příspěvek

Na zaopatřovací příspěvek má nárok mladý dospělý, který byl do své zletilosti v některé z forem náhradní péče, kromě svěření a samozřejmě osvojení. Příspěvek může být jednorázový nebo opakovaný. Jednorázový je určen pro mladé dospělé, kteří nesplňují podmínku nezaopatřenosti. Na opakovaný příspěvek vzniká nárok při splnění několika podmínek, mimo jiné příprava mladého dospělého na budoucí povolání, spolupráce s kurátorem pro dospělé a existenci individuálního plánu mladého dospělého, který vzniká právě při spolupráci s kurátorem. Žádost o zaopatřovací příspěvek se podává na úřadu práce.

Pro nárok je více podmínek, ale podrobnější informace nejsou nutné pro téma této práce. Shledávám jako důležité ještě uvést, že dojde-li k situaci, kdy mladý dospělý sice nesplní všechny podmínky, může si společně se žádostí o příspěvek podat žádost o odstranění tvrdosti zákona. S touto možností ministerstvo práce a sociálních věcí počítalo, protože lidské osudy jsou spletité a právní normy je nemohou všechny pojmout. Je proto ta možnost, aby žádost byla posouzena zcela individuálně.

Zaopatřovací příspěvek je bezesporu přelomová pomoc pro mladé dospělé, kteří opouští náhradní rodinnou nebo ústavní péči, ať už jsou názory odborníků i laiků na tuto dávku jakékoli.

3.2.2. Zaměstnání, úřad práce, dávky státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi

Náhradní péče končí 18rokem života dítěte (občanský zákoník). Je běžné, že mladí dospělí, kterým skončí náhradní rodinná péče, zůstávají i po své zletilosti v náhradních rodinách. Vztahy, které se za roky života dítěte v rodině vytvořily, není důvod ukončit. Rodiny, které mají svěřené děti do pěstounství nebo poručenství mohou i po zletilosti dítěte dál pobírat dávky pěstounské péče, dokud mladý dospělý splňuje podmínku nezaopatřeného dítěte podle zákona o státní sociální podpoře.

V období mladé dospělosti bylo ještě před několika lety běžné, že většina nastupovala do svého prvního zaměstnání. Děje se tak i dnes, ale více než dřív mladí dospělí využívají možnost následného studia. Po vyučení využívají možnost dalšího vyučení v jiném učebním oboru nebo po střední škole jdou studovat na vysoké školy. Nástup do zaměstnání je velká změna v životě. Přináší výhody, ale také povinnosti –

přizpůsobit se pracovnímu prostředí, akceptovat autoritu nadřízených a respektovat spolupracovníky.

Mladí dospělí, kteří nevyužijí možnosti dalšího studia, ani nenastoupí do zaměstnání, by se měli evidovat na úřadu práce dle svého trvalého pobytu. Úřad práce je zdrojem nabídek volných pracovních míst, stát za ně bude platit sociální a zdravotní pojištění, je zde nabídka rekvalifikací a kurzů. Pro nárok na podporu v nezaměstnanosti je podmínka pracovat aspoň 12 měsíců za poslední dva roky. Dále je na úřadu práce možnost požádat o dávky státní sociální podpory a dávky v hmotné nouzi. Dávky státní sociální podpory se rozdělují na testované (závislé na výdělku), sem patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné a netestované, to je rodičovský příspěvek a pohřebné. Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou: příspěvek na živobytí (na základní životní potřeby), doplatek na bydlení (jen, pokud je nárok na příspěvek na bydlení), mimořádná okamžitá pomoc (zákon o státní sociální podpoře, zákon o pomoci v hmotné nouzi).

2. 3.3. Potřeby v sociální oblasti

Do této oblasti řadím potřebu lásky a bezpečí, přijetí sebe i ostatních. Schopnost zapojit se do sociálního prostředí. Klíčové pro uspokojení těchto potřeb řadím vztahy a zázemí. Se zázemím je spojena potřeba někde bydlet.

3.3.1. Vztahy

Vztah lze definovat jako působení mezi dvěma nebo více osobami. Jsou vztahy rodinné, intimní, přátelské, pracovní, sousedské, atd. Uspokojivé vztahy patří mezi základní lidské potřeby. Máme potřebu lásky, přijetí, uznání, spolupatříčnosti – to vše jsou potřeby uspokojované prostřednictvím vztahů. Nejen z umění, ale také z odborné psychologické literatury vyplývá, že vztahy dokáží člověka pozitivně ovlivnit; léčit; udělat lepším, ale i naopak. Dítě se narodí jako bytost nehotová a dlouhodobě závislá na druhých lidech. To mu dává velký prostor pro učení se dovedností a znalostí, které budou využity v dospělosti. Dítě je utvářeno vztahy ve svém okolí, ať už primárními nebo sekundárními. Pro období mezi pubertou a dospělostí, ve vývojové psychologii nazývané adolescence, je charakteristická potřeba samostatnosti a vztahy s vrstevníky hrají důležitou roli. Odklánějí se od pečujících osob, ale zároveň potřebují oporu od lidí, se kterými mohou sdílet své prožitky a získávat tak sociální dovednosti. Do

popředí se dostávají vztahy partnerské na úkor rodinných. Do tohoto období patří potřeba emočních prožitků. Součástí této vývojové fáze je rozvoj mužské a ženské role a navazování hlubších partnerských vztahů. *„Zralost jedince se projeví mj. ve schopnosti navázání a udržení dlouhodobého intimního vztahu (intimita ve smyslu důvěrnosti obecně). Nezralý člověk, který si sám sebou není jistý, se duševní blízkostí někoho druhého cítí ohrožen, a tak ji ani není schopen.“* (Ptáček, Kuželová, 2013:48). Učebnice vývojové psychologie uvádí, že se v tomto období završuje rozvoj identity. Což ale u mladých dospělých, kteří část svého dětství prožili v náhradní péči, nemusí platit. Přestože odborníci pracující s dětmi z náhradní péče mají v individuálních plánech ochrany dítěte za povinnost prohlubovat v dětech jejich identitu, ne vždy je to možné nebo žádoucí.

Ve spojení se vztahy je také důležitá potřeba otevřené budoucnosti, tj. potřeba životní perspektivy, životního smyslu. Umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života, poskytuje možnost na něco se těšit.

3.3.2. Možnosti bydlení včetně krizového.

Z výzkumu Pazlarové, Matouška a Matouška (2016:115) vyplývá, že, chtějí-li se mladí dospělí osamostatnit, vedle zaměstnání si plánují bydlení, jako dva nejdůležitější body dospělosti. Rádi by šli do vlastního bydlení, nebo využijí byty do pronájmu. Přestože většina dětí s blížícím se odchodem z náhradní péče popírá bydlení v Domu na půli cesty, někteří tuto možnost využijí. Na Domu většinou kritizují, že zde přetrvává určitý řád a pravidla, která se musejí dodržovat, stejně jako v ústavu, popř. v náhradní rodině. Nermalou část mladých dospělých tvoří ti, kteří i po zletilosti zůstávají bydlet v náhradní rodině. Tuto možnost podporuje i stát pokračující finanční podporou. Tato možnost je v mezinárodním měřítku unikátní. Další možností je bydlení ve startovacích bytech, v městských bytech, na ubytovně, někteří se vrací bydlet do původních rodin.

Nejen mladí dospělí mohou v případě potřeby využít možnosti ubytování v azylových domech nebo noclehárnách. Azylové domy jsou většinou zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže. V obou typech zařízení jsou nastavena pravidla, za jejichž nedodržování je klientovi ukončen pobyt.

3. 3.4. Potřeby v oblasti práva

Oblast práva je široká a mladí dospělí ani nemusí jejich potřebu vnímat. Proto jsou instituce, které jim pomoc nabízejí. Nejen formou poradenství, když na problém mladí dospělí narazí, ale také jako prevenci k předcházení obtíží. Týká se záležitostí spojených např. s nájemní nebo pracovní smlouvou, s půjčkami, dluhy, dopisy od soudu nebo policie, s trestnou činností, atd.

3.4.1. Kurátor pro dospělé. Individuální plán mladého dospělého

Kurátor pro dospělé je zaměstnanec obce s rozšířenou působností. Pracuje s klienty staršími 18 let, jejich spolupráce je založena na dobrovolnosti. Předpokládá se, že spolupráci je vhodné zahájit s předstihem, aby společně mohli naplánovat zajištění návazné péče (bydlení, vzdělávání, finance, zdraví, otázky budoucího života). Aby se předešlo tomu, že by se mladý dospělý ocitl ze dne na den bez podpory a prostředků.

S kurátorem pro dospělé sepisuje mladý dospělý individuální plán mladého dospělého, který je jednou z podmínek pro nárok na zaopatřovací příspěvek. Stačí potvrzení, že individuální plán byl vytvořen, nedokládá se. Jedná se o plán samotného dospělého, obsahuje pouze ty oblasti, kterými se mladý dospělý chce a potřebuje zabývat. Nastavuje oblasti spolupráce mezi kurátorem a mladým dospělým, který je zodpovědný za míru vzájemné spolupráce. Plán není nástrojem kontroly mladého dospělého.

Kromě sociálního kurátora pro dospělé může mladý dospělý oslovit některou z občanských poraden, kde poskytují nejen právní rady zdarma. Na internetu se dají dohledat neziskové organizace, které klientům, kteří opouští náhradní péči, mohou pomoci, a to nejen v právních otázkách, např. projekt Život na nečisto, Dejme dětem šanci, Vstup do života nebo lze využít telefonickou pomoc na Lince bezpečí, Lince pomoci oběhem kriminality a domácího násilí.

4. Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem vymezila pojmy, které jsou stěžejní pro mou bakalářskou práci. Kladla jsem důraz na vymezení pojmu „potřeba“, protože je nedílnou součástí hlavního cíle i dílčích cílů. Pro oblast psychickou jsem nejvíce čerpala z Matějčka a Langmeiera, kteří se dlouhodobě zabývali důsledky ústavní péče na vývoj dětí, včetně

delších pobytů dětí v nemocnici nebo jeslích. Jedním z těchto důsledků může být citová deprivace. Tento důsledek vnímám jako stěžejní pro problematiku potřeb dětí a mladých dospělých v náhradní péči. Proto jsem se psychickým potřebám věnovala jako prvním. Důležitým zdrojem při psaní teoretické části mi byly právní normy, které upravují náhradní péči v České republice. Využila jsem je hlavně pro vymezení forem náhradní rodinné péče, tak jak je zná náš právní systém. Pochopení fungování náhradní rodinné péče je úzce spjato s hlavním cílem této práce.

V teoretické části jsem vymezila pojmy, které jsou zásadní nejen pro vytvoření otázek pro výzkum, ale také pro naplnění hlavního cíle bakalářské práce, kterým je zjištění, jaké potřeby mají mladí dospělí, kteří opouštějí náhradní péči.

III. Empirická část

1. Metodika výzkumu

1.1. Definování hlavního cíle a dílčích cílů

Hlavním cílem mého výzkumného šetření je zjistit, jaké jsou **potřeby mladých dospělých, kteří opouští náhradní péči**. Na základě četby odborné literatury jsem hlavní cíl rozdělila na jednotlivé dílčí cíle, které obsáhly širší oblasti potřeb. Tyto dílčí cíle jsem dále specifikovala do dílčích cílů nižšího řádu. Vycházela jsem při tom z napsané teoretické části a potřeb, které jsem zde definovala.

DC 1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

DC 1.1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí v důsledku deprivčního syndromu při opouštění náhradní péče.

DC 1.2. Zjistit, jaké potřeby mají mladí dospělí v souvislosti s vizí otevřené budoucnosti při opouštění náhradní péče.

DC 2. Zjistit, jaké potřeby v oblasti financí mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

DC 2.1. Zjistit, jaké finanční potřeby mají mladí dospělí, kteří opouštějí náhradní péči?

DC 2.2. Zjistit, jaké potřeby vnímají tito mladí dospělí v oblasti hledání zaměstnání.

DC 2.3. Zjistit, jak dávkový systém uspokojuje potřeby mladých dospělých.

DC 3. Zjistit, jaké potřeby v sociální oblasti mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

DC 3.1. Zjistit, jaké potřeby tato cílová skupina sledává v oblasti vztahů: s biologickou rodinou, vztahy vzniklé ve formě náhradní péče, vztahy partnerské.

DC 3.2. Zjistit, jaké mají potřeby v oblasti bydlení.

DC 3.3. Zjistit, jaké jsou jejich potřeby v oblasti zdraví.

DC 4. Zjistit, jaké potřeby v oblasti práva mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

DC 4.1. Zjistit, jaké sledávají potřeby v oblasti práva (zahrnující následující oblasti: dluhy, půjčky, trestná činnost, nájemní a pracovní smlouvy, dopisy od soudu nebo policie).

1.2. Výzkumná strategie zkoumání

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, kde „... shromažďovaná data mají subjektivní charakter a hlavním instrumentem výzkumu je samotný výzkumník. (...) Většina metod vychází z každodenních a neustále prováděných činností: pozorování, rozhovor a vyhodnocování slovních informací patří mezi základní úkony člověka.“ (Trousil dle Hendl, 2015:120). „V kvalitativním výzkumu jde především o interpretaci problému pohledem samotných aktérů.“ (Trousil, 2015:120).

Použiji polostrukturovaný rozhovor s mladými dospělými, kteří jsou nebo byli v náhradní péči. Otázky pro rozhovor jsem vydefinovala transformací dílčích cílů do indikátorů a otázek.

Kvalitativní výzkum jsem zvolila proto, že bych těžko hledala větší počet respondentů, kteří vyrůstali v náhradní péči a zároveň s nimi mohou být v kontaktu i po jejich zletilosti. Dalším důvodem bylo, že mi připadá přínosnější mluvit sice s menší skupinou, ale na druhou stranu se při rozhovoru respondent může více rozpovídat, tazatel může klást doplňující otázky na témata, která ho napadají v průběhu rozhovoru a celkově tak výzkumník může získat více konkrétních informací, i když o menší skupině osob.

1.3. Transformace dílčích cílů do tazatelských otázek

V následující Tabulce 2 jsem dílčí cíle transformovala do dílčích cílů nižšího řádu. Na základě přečtené teorie a dílčích cílů jsem stanovila indikátory. Ty jsem následně převedla do otázek, které použiji ve výzkumném nástroji.

Tabulka 2. Transformační tabulka (vlastní tvorba)

1. Dílčí cíl	Dílčí cíl 2. řádu	Indikátory	Otázky ve výzkumném nástroji
1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští	1.1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí v důsledku	Deprivační syndrom	1. V čem jste (byste) potřebovali podpořit při opouštění náhradní péče, abyste se

náhradní péči.	deprivačního syndromu při opouštění náhradní péče.		cítili lépe psychicky a cítili větší sebedůvěru?
	1.2.Zjistit, jaké potřeby mají mladí dospělí v souvislosti s vizí otevřené budoucnosti při opouštění náhradní péče.	Potřeba otevřené budoucnosti	2. V čem jste (byste) potřebovali podpořit při opouštění náhradní péče, abyste vnímali, že váš budoucí život má smysl?
2. Zjistit, jaké potřeby v oblasti financí mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.	2.1.Zjistit, jaké finanční potřeby mají mladí dospělí, kteří opouštějí náhradní péči.	Zaopatřovací příspěvek	3. Jak jsou vaše finanční potřeby uspokojeny zaopatřovacím příspěvkem?
	2.2.Zjistit, jaké potřeby vnímají tito mladí dospělí v oblasti hledání zaměstnání.	Zaměstnání	4. V čem byste/jste potřebovali pomoc při hledání zaměstnání?
	2.3.Zjistit, jak dávkový systém uspokojuje potřeby mladých	Dávkový systém	5. Potřebujete využívat dávkový systém? Jestli ano, jaké dávky potřebujete?

	dospělých.		
3. Zjistit, jaké sociální potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.	3.1.Zjistit, jaké potřeby tato cílová skupina shledává v oblasti vztahů: s biologickou rodinou, vztahy vzniklé ve formě náhradní péče, vztahy partnerské.	Vztahy	6. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování vztahů s biologickou rodinou? 7. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování vztahů, které vznikly v náhradní péči? 8. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování partnerských vztahů?
	3.2.Zjistit, jaké mají potřeby v oblasti bydlení.	Bydlení	9. V čem byste/jste potřebovali podpořit, abyste měli po opuštění náhradní péče, kde bydlet?
	3.3.Zjistit, jaké jsou jejich potřeby	Zdraví	10. Co potřebujete (jste potřebovali)

	v oblasti zdraví.		zařídít v oblasti zdraví?
4. Zjistit, jaké potřeby v oblasti práva mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.	4.1. Zjistit, jaké shledávají potřeby v oblasti práva.	Právo	11. V čem byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit při řešení právních otázek? (dluhy, půjčky, trestná činnost, nájemní a pracovní smlouvy, dopisy od soudu nebo policie)

1.4. Volba výzkumného souboru a jeho charakteristika

O výběru respondentů jsem měla brzy jasno. Cílem bakalářské práce je zjistit potřeby mladých dospělých, a proto jsem od počátku věděla, že se budu ptát jich. Nabízí se možnost ptát se odborníků, kteří s mladými dospělými v náhradní péči pracují, ale takový výzkum by mi nepřišel relevantní. Pracuji několik let jako sociální pracovníce na odboru sociálně právní ochrany dětí v oblasti náhradní rodinné péče. Vidím děti v náhradní péči vyrůstat, sleduji jejich vývoj v rámci pravidelných dvouměsíčních návštěv, znám je ze společných jedno i vícedenních akcí, mám načtené jejich životní příběhy ze spisů. Záleží mi na nich i po ukončení náhradní péče. K tomu dochází nejčastěji z důvodu zletilosti. Méně častým důvodem je pak návrat do biologické rodiny. Budu se tedy ptát mladých dospělých, kteří mě znají, nebudu mluvit s nikým, koho bych viděla poprvé. Záměrným výběrem jsem vybrala heterogenní skupinu mladých dospělých ve věku 18 – 26 let, kteří vyrůstali v některé z forem náhradní péče, a se kterými jsem do jejich zletilosti pracovala minimálně osm let. Výběr z mých bývalých klientů nebyl až tak široký. Musela jsem zohlednit mentální úroveň klientů, abych měla jistotu, že mé otázky pochopí a jejich odpovědi budou pro výzkum

přínosem. Dále jsem vybírala klienty, kteří se po zletilosti neodstěhovali příliš daleko, abych za nimi nemusela jet přes celou republiku. Chtěla jsem, aby v mé tazatelské skupině byli přítomni muži i ženy, abych měla porovnání, zda se potřeby mění dle pohlaví, což se ale nepotvrdilo. Žádný z mnou oslovených klientů mou prosbu o rozhovor neodmítl. Právě naopak mě potěšilo, že souhlasili ochotně, i když se někdy omlouvali, že se neumí příliš vyjadřovat, což ale nebyla pravda. Všichni byli úžasní. Charakteristiku výzkumného souboru přehledně uvádím v Tabulce 3.

Tabulka 3 Výzkumný soubor (vlastní tvorba)

Mladý dospělý	pohlaví	věk	vzdělání	Forma náhradní péče, ve které se mladý dospělý nacházel v době zletilosti.
MD 1	muž	20	Střední bez maturity	Pěstounská péče
MD 2	muž	26	Střední bez maturity	Dětský domov
MD 3	muž	18	Student střední školy bez maturity	Pěstounská péče
MD 4	muž	18	Střední bez maturity	Pěstounská péče
MD 5	žena	22	Studentka vysoké školy	Péče jiné osoby
MD 6	muž	25	Střední bez maturity	Výchovný ústav
MD 7	žena	18	Střední bez maturity, nyní studentka druhého učebního oboru	Pěstounská péče
MD 8	muž	19	Střední s maturitou	Pěstounská péče příbuzenská

1.5. Průběh výzkumu

Pro získání dat jsem použila kvalitativní výzkumnou metodu za využití řízeného, polostrukturovaného rozhovoru s mladými dospělými, kteří v době zletilosti byli v některé z forem náhradní péče. Při jeho přípravě jsem dodržovala principy tak, jak je uvádí Trousil (2015:133-134):

- a. Mít přehled o tématu. Toho jsem docílila četbou odborné literatury a zpracováním teoretické části bakalářské práce.

- b. Být připraven na zaznamenávání odpovědí. Odpovědi jsem zaznamenávala na mobilní telefon. O této skutečnosti jsem respondenty dopředu informovala a požádala je o souhlas. Všichni souhlasili. Občas jsem si dělala krátké poznámky tužkou na papír.
- c. Přizpůsobit svoji vizáž a způsob komunikace typu informátora.
- d. Zvážit délku rozhovoru, resp. rozsah otázek rozhovoru by neměl být příliš dlouhý, ale zároveň nesmí opomíjet to, co je důležité.
- e. Zvažováno by mělo být i prostředí pro jeho realizaci, neboť dotazovaný se musí cítit uvolněně. Jako místo setkání jsem vždy nabídla tři možnosti: svou kancelář, jejich domácnost – v případech, kdy do rodiny stále pracovně dojíždím nebo restauraci. Respondenty jsem vždy nechala si vybrat, a tak rozhovory probíhaly na všech zmíněných místech.

Rozhovor jsem využila také proto, že je určitá jistota v tom, že získám potřebná data. Jak uvádí Trousil (2015:134), když už někdo souhlasí s tím, že s ním můžu udělat rozhovor, předpokládám, že bude odpovídat. S ohledem na skutečnost, že všechny dotazované znám již několik let, bylo důležité nezapomínat v průběhu rozhovoru na cíl rozhovoru. Na druhou stranu byla znalost respondentů přínosem, neboť znám jejich neverbální projevy i způsoby komunikace. Někteří respondenti se znají i mezi sebou navzájem, kamarádí se, zvažovala jsem i možnost skupinového rozhovoru. Tuto možnost jsem nakonec neuskutečnila, protože jsem chtěla, aby výpovědi respondentů byly autentické a abych měla více informací.

1.6. Způsob zpracování získaných dat

Rozhovory, které jsem se souhlasem informátora nahrávala na mobilní telefon, jsem následně doslovně přepsala a vyhodnotila. Podle Trousila (2015:139) jsem hledala významy, témata, vyjádření, která jsem označila a následně vytvořila z podobných případů určité kategorie. Získaná data a informace z rozhovorů jsem analyzovala tak, že jsem hledala určitou shodu, pravidelnost v tom, co respondenti sdělili.

„Důležitou roli zde hraje kódování pozorovaných či jinak získaných informací (textů, výpovědí), v rámci kterých je pomocí kódů (zkratkovitého vyjádření nějakého významu) zaznamenáváno to podstatné. Vztahy mezi kódy jsou pak dále analyticky a synteticky zpracovávány ve vztahu k výzkumným otázkám a interpretovány.“ Trousil (2015:121).

1.7. Etická a jiná rizika výzkumu

Z počátku jsem si myslela, že určitým rizikem při výzkumném šetření s mými respondenty bude skutečnost, že některé znám již od dětství. Oni znají mou roli v jejich životě, a to pro výzkum může být výhoda i nevýhoda. Výhodou je určitě důvěra, kterou mezi sebou máme. Na druhou stranu mohou být jejich odpovědi ovlivněny tím, že mi chtějí vyhovět nebo udělat radost. V průběhu rozhovorů jsem ale nakonec toto riziko nezaznamenala. Domnívám se, že respondenti odpovídali upřímně, a žádné odpovědi nebyly účelové. Samozřejmostí byla anonymita výzkumu, s čímž jsem všechny respondenty hned na začátku rozhovoru seznámila.

Až při vyhodnocování jsem zjistila riziko toho, že někteří moji respondenti se znají i mezi sebou. Vyvstal pro mě problém, aby odpovědi nemohli být ztotožněny s konkrétními osobami v případě, že by si mou práci přečetli. Proto neuvádím žádné konkrétní příběhy respondentů a při vyhodnocování výsledků jsem toto měla na paměti.

2. Popis a interpretace dosažených výsledků

Hlavním cílem mé práce je **zjistit potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči**. Na základě hlavního cíle jsem vytyčila čtyři dílčí cíle. Vycházela jsem z potřeb tak, jak je uvádějí učebnice vývojové psychologie. Na základě studia odborné literatury jsem vydefinovala potřeby v oblasti psychické, finanční, sociální a právní. Respondentům jsem položila všechny tazatelské otázky, které jsem někdy upřesnila doplňujícími otázkami, protože respondenti mi sdělovali, že otázky jsou pro ně těžké a někdy složité. Zvláště u citlivých témat jako je psychika a vztahy. Naopak odpovědi na praktické otázky z oblasti bydlení nebo zaměstnání byly pro ně snazší. Celkově jsem velmi ocenila ochotu a otevřenost, se kterou mi oslovení mladí dospělí odpovídali. Respondenty označuji tak, jak jsem je uvedla v Tabulce 3 – Výzkumný soubor.

2.1. Popis a interpretace dílčího cíle 1

DC 1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

Z četby odborné literatury vyplývá, že děti, které vyrůstají v náhradní péči, mohou trpět deprivacním syndromem v důsledku důvodů, pro které vyrůstají v náhradní péči. Deprivacní syndrom může ovlivnit psychické potřeby mladých dospělých. Záměrem tohoto cíle bylo zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči. Tento dílčí cíl jsem transformovala do dvou dílčích cílů nižšího řádu se zaměřením na indikátory: deprivacní syndrom a potřeba otevřené budoucnosti.

DC 1.1. Zjistit, jaké psychické potřeby mají mladí dospělí v důsledku deprivacního syndromu při opouštění náhradní péče.

TO 1: V čem jste (byste) potřebovali podpořit při opouštění náhradní péče, abyste se cítili lépe psychicky a cítili větší sebedůvěru?

Na tuto otázku všichni respondenti odpovídali, že nejdůležitější je **potřeba pocitu bezpečí**. Dále uváděli **potřebu jistoty, pravidel a řádu**, a to hlavně v případě, kdy jsou na něho zvyklí z náhradní péče (MD 4, MD 5, MD 6, MD 8). Pro MD 1, MD 3 a MD 8 je důležitá **osoba, které se mohou svěřit**. Osobu, která je podpoří **radou, důvěrou a podporou**. Čtyři respondenti uvedli, že se cítí psychicky lépe, když mohou **sportovat** nebo **pracovat** (MD 2, MD 3, MD 6, MD 7). Ve sportu vidí osobní pokroky a to jim zvyšuje sebedůvěru. Jsou pak spokojeni nejen se svou postavou, ale cítí se být silní. Podobné je to v práci, když je kolegové pochválí, nebo když se jim v práci něco

povede. Pro MD 4 a MD 5 je důležitá **víra v Boha**, přestože každý vyznává jinou víru. Vírou získávají širší okruh přátel, u kterých nalézají **podporu a pochopení**. To, že **někam patří**, jim zvyšuje sebedůvěru. Víra v Boha jim přináší pocit, že svět kolem nich má řád a oni jsou přijímáni.

MD 4 ke své víře v Boha doplnil: „*Dnes jsem psychicky úplně v pořádku. Když jsem odcházel z náhradní péče, moje psychika byla rozbitá na tisíc kousků. Jako když sklo hodíte na zem a ono se rozbije a pak ho někdo slepí a znovu rozbije. Taková byla moje psychika.*“

MD 3, který se věnuje bojovým sportům, uvedl: „*Sport, aby mi ulevil.*“

MD 8 uvedl, že potřebuje řád a pravidla tak, jak mu byly nastaveny v náhradní péči: „*Udělat si nějaký ty priority, jako hygienu a takový ty věci, ke kterejm jsem učenej už od mala. Mít nějaký řád v tom životě, tak, jak jsem je dělal, když jsem byl u dědy, i teď, co jsem sám.*“

MD 1 sdělil, že by potřeboval osobu, které by se mohl svěřit, ale takovou, aby ty informace nešly dál. „*Kdybych věděl, že ta osoba, jakákoli osoba, by byla milá, by se jí dalo věřit, tak určitě. Normální člověk, který nemá zkušenost s psychologama a spol, tak by si řekl, že třeba nějaký psycholog. Ale já psychologům nevěřím. Takže spíš osoba, jakákoli osoba, která fakt dokáže držet slovo.*“

MD 2 uvedl: „*Co jsem v téhle chvíli potřeboval? Já jsem měl ještě svoje problémy, hlavně vnitřní, tak nevím, no. To je strašně komplikovaný. Měl jsem potřebu bezpečí, prostě ale tam to bylo víc faktorů, třeba moje traumata, citová deprivace, a to všechno mě rozhazovalo, jakoby v tom denním životě. Jako byli fakt doby, kdy jsem prostě, no v průměru třikrát do týdne brečel, propadal jsem apatii – to se všechno nastartovalo ve dvaceti a přestalo ve 24 letech. Pomohla mi východní medicína. Dosytilo mi to moje emoční potřeby. Já jsem měl jednu zásadní potřebu a to bylo bezpečí. Neměl jsem emoční stabilitu, prožíval jsem strach, apatii, nejistotu, stres, takže to tam všechno bylo. Takže, co jsem v tu dobu potřeboval, to byla emoční stabilita. Nešlo mi o materiální jistoty. Mně stačilo, že budu mít práci, budu mít kde bydlet, takže za ten byt jsem byl strašně rád. Že už to nebudu zažívat, že už nebudu v domově, když to tak řeknu na rovinu, a že se osamostatním. Všechno mi vycházelo, měl jsem práci, měl jsem byt, takže to byly ty základy, které byly potřeba. To bylo pro mě klíčové, díky tomu jsem se mohl zkoordinovat, že jsem se mohl postavit na nohy, postavit se těm výzvam.*“

DC 1.2. Zjistit, jaké potřeby mají mladí dospělí v souvislosti s vizí otevřené budoucnosti při opuštění náhradní péče.

TO 2: V čem jste (byste) potřebovali podpořit při opouštění náhradní péče, abyste vnímali, že váš budoucí život má smysl?

Odpovědi na tuto druhou otázku byly podobné, jako u první otázky. Vysvětlují si to tak, že obě otázky byly na psychické potřeby a potřeba sebedůvěry a potřeba smysluplného života se mohou prolínat. Většina respondentů mluvila o **potřebě vyjádření důvěry a podpory ze strany blízkých lidí**. Dva respondenti uvedli, že proto, aby jejich život měl smysl, potřebují **práci**.

MD 7 sdělila: „*Byla jsem chodící terč. Tam to fakt bylo založený, já přemýšlím, jak to vyjádřit, co nejpřesněji, že asi ta podpora, jenom slovní. Od koho? Od těch autorit, od mamky (myšlena pěstounská mamka). Tatka už doma nebyl, takže to ne. Ale nejvíc jsem to chtěla od té mamky. Kdyby tam byla větší podpora, tak by mě to určitě podpořilo. Slovní podpora a ta by vyjádřila nějaký ten další smysl.*“

MD 8 uvedl: „*Že na to mám, bydlet sám, že prostě na to mám, nevím, jak bych to líp řekl, že se o sebe dokážu sám postarat. Chtěl jsem bydlet sám už dýl, a pak se naskytla možnost, že můžu bydlet v tom bytě a to mi zvyšuje sebedůvěru, že mi důvěřují. Že mi ten byt svěřili.*“

MD 6 uvedl: „*Pracovat, a jinak mě nic nenapadá.*“

MD 1 sdělil: „*Tak v mojí situaci jsem potřeboval hlavně podporu a radu. Důležité je, jakým způsobem od té rodiny odejde. Jestli odejde s dobrým úmyslem, ví, že má podporu u té rodiny, no, ale když je to opačně, tak pak už vidí podporu třeba jen v těch úřednicích.*“

2.2. Popis a interpretace dílčího cíle 2

DC 2. Zjistit, jaké potřeby v oblasti financí mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

Finanční zajištění je jeden z pilířů spokojeného života. Cílem druhého dílčího cíle bylo zjistit, jaké potřeby v oblasti financí mají mladí dospělí po odchodu z náhradní péče. Jedním z nástrojů sociální politiky státu v oblasti finanční podpory těchto mladých lidí je zaopatřovací příspěvek. Je to poměrně nová dávka, vyplácena od ledna 2023. Za dobu její platnosti se částka jednou zvyšovala. Zajímalo mě, jak hodnotí výši této dávky mladí dospělí, kterým je určena. Proto u této otázky byl jedním z indikátorů zaopatřovací příspěvek, dále zaměstnání a dávkový systém.

DC 2.1. Zjistit, jaké finanční potřeby mají mladí dospělí, kteří opouštějí náhradní péči.

TO 3: Jak jsou vaše finanční potřeby uspokojeny zaopatřovacím příspěvkem?

Otázka na zaopatřovací příspěvek se netýkala všech mých respondentů. Mladí dospělí, kteří vyrůstali ve formě svěřenectví, nemají nárok na zaopatřovací příspěvek. Dále mladí dospělí, kteří už pracují, mají nárok na zaopatřovací příspěvek jednorázový, který nahrazuje dřívější dávku při ukončení pěstounské péče. Mě ale zajímalo, zda ti, kteří pobírají opakovaný zaopatřovací příspěvek, jsou s jeho výší spokojeni. Tento zaopatřovací příspěvek pobírají tři moji respondenti. **Všichni shodně sdělují, že jsou s jeho výší spokojeni, protože uspokojí jejich finanční potřeby a oni mohou studovat.**

MD 3 uvedl: „*Úplně nádherně. Za bydlení platím devět tisíc, takže mi dost zbyde.*“

MD 7 odpověděla: „*Podle mě to smysl má, protože mě to takto udržuje na škole, abych se dále vzdělávala, a můžu si dělat svoje vlastní věci sama doma. Takhle občas někde zajít, občas s kamarádkami. Ta částka je 17 200Kč. Jsem schopná si všechno zaplatit sama. Jako, stačí mi ta částka, ale kdyby to bylo víc, nezlobila bych se.*“ (směje se)

DC 2.2. Zjistit, jaké potřeby vnímají tito mladí dospělí v oblasti hledání zaměstnání.

TO 4: V čem byste/jste potřebovali pomoc při hledání zaměstnání?

Šest respondentů uvedlo, že **nepotřebují, nebo si myslí, že nebudou potřebovat, pomoc s hledáním zaměstnání.** Tři respondenti odpověděli, že chtějí jít pracovat do Německa a v takovém případě by ocenili **podporu** blízkých. Dva respondenti uvedli, že si dovedou představit, že může být pro někoho problém si práci najít.

MD 2: „*Práce se mi hledala snadno, jsem manuálně zručný, takže jsem si mohl hledat práci v jakémkoli řemesle, kde bylo místo, takže snadno. Chodil jsem na brigádu s tesaři, různě s restaurátory, se stolařema, se zedníkama, a tak dále. Byl jsem celou dobu hnaný prostě k práci. Takže se mi hledala v pohodě. Tam nebyl žádný blok, tam nebyl problém. Ale věřím, že někdo třeba má nechuť k práci a pak má problém.*“

MD 3: „*V ničem nepotřebuju pomoc. Zaměstnání mám tam, kde chodím na praxi, chtějí si mě tam nechat i po ukončení školy.*“

MD 8 uvedl, že neví, co by chtěl dělat: „*Chtěl bych sám najít, co bych chtěl dělat, ale zatím jsem nenašel, co by mě extra bavilo. Asi by mi mohl někdo pomoci, ale nevím, kdo, kde. Podle mě bych potřeboval dělat v zahraničí, jestli by mě tam něco nechytlo, co bych chtěl dělat. Co bych pro to potřeboval? Aspoň někoho, kdo by tam šel do toho*

zahraničí se mnou. Sám bych to asi zvládnul, ale asi bych se bál zkoušet nové věci, ale s někým, koho znám, by to bylo asi lepší. “

DC 2.3. Zjistit, jak dávkový systém uspokojuje potřeby mladých dospělých, kteří opouští náhradní péči.

TO 5: Potřebujete využívat dávkový systém? Jestli ano, jaké dávky potřebujete?

Na tuto otázku odpověděli všichni respondenti shodně, že **nepotřebují využívat dávkový systém**. Dva odpověděli důrazně, že nechtějí být závislí na dávkách.

2.3. Popis a interpretace dílčího cíle 3

DC 3 Zjistit, jaké sociální potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

Pro zjištění sociálních potřeb mladých dospělých, kteří opouští náhradní péči, jsem jako indikátory zvolila: vztahy, bydlení a zdraví. Oblast vztahů jsem dále rozdělila na vztahy s biologickou rodinou, vztahy vzniklé ve formě náhradní péče a na vztahy partnerské.

DC 3.1. Zjistit, jaké potřeby tato cílová skupina shledává v oblasti vztahů: s biologickou rodinou, vztahy vzniklé ve formě náhradní péče, vztahy partnerské.

TO 6. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování vztahů s biologickou rodinou?

Tato otázka je pro mladé dospělé, kteří vyrůstali v jakékoli formě náhradní péče těžká, složitě hledají odpovědi. A to i v případech, kdy vyrůstají v biologické rodině, např. u prarodičů. Nezájem rodičů je pro ně těžké téma. Z odpovědí vyvstala jako nejdůležitější potřeba, **znát svůj životní příběh**, ať je jakýkoli.

MD 3 sdělil: *„Nechci s biologickou rodinou nic. Jednou jsem to zkusil, tak asi proto. Cítím k nim odpor, strašnej. Já nemluvim o takových věcech. Jsou to moje problémy, tak proč bych je někomu říkal.“*

MD 8: *„Když jsem byl mladší, tak jsem se chtěl vidět s mojí mámou. Pak mě to nějak přešlo. Pak jsem ji potkal, tak jsem s ní kecal, ale nějak mě to nezajímalo. Vím, že ten člověk existuje, ale že bych se s ní potřeboval vidat, to ne. Tu potřebu nemám.“*

MD 2 uvedl: *„Nechtěl jsem poznat svoje biologické rodiče. Chtěl jsem je jen vidět, jak vypadají, ale nechtěl jsem už se v tom nějak angažovat, vytvářet nějaká pouta, kamarádství. Chtěl jsem je jen vidět, zjistit si co nejvíc informací, proč to tak dopadlo a pak už jsem nechtěl tvořit nic nového, chtěl jsem jen informace. Chtěl jsem vědět okolnosti, proč jsem byl v kojeneckém ústavu. Nikdy jsem se s nimi nesetkal.“*

V případech, kdy se v průběhu jejich dětství o biologické rodině v náhradní péči pozitivně mluví a mladí dospělí tak **znají svůj příběh**, je pro ně snazší o biologické rodině mluvit. MD 7 uvedla: „*Vlastně mám dvě mamky. Pěstounskou, ale často jsem v kontaktu i s biologickou mamkou. Když jsem byla menší, moc jsem nechápala, proč s ní nemůžu bydlet, ale byla jsem ráda, že ji mohu tak často navštěvovat. Přiznám se, že jsem ji vždycky měla tak trochu radši než pěstounskou mamku. Nevím proč. Vždyť s pěstounskou jsem byla víc.*“

Podobně pozitivně hodnotí svůj vztah s otcem MD 8: „*Když jsem vyrůstal u dědy, když jsem byl ještě na základce, tak jsem se s ním chtěl vidat častěji než občas víkendy, ale ono to nešlo. Ale nějak jsme to zvládli a teď se máme dobře. Všechno nám vychází tak, jak by mělo. Ano, jsem v této oblasti spokojený.*“

TO 7. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování vztahů, které vznikly v náhradní péči?

Odcházení z rodiny nebo prostředí, kde člověk vyrůstal, je asi téměř vždy spojeno s nějakými emocemi. U mladých dospělých, kteří opouští náhradní péči je to složitější v případě, kdy se vztahy v náhradní péči v průběhu let pokazily. O to smutnější je přihlížet mladým dospělým, kteří jsou na prahu dospělosti úplně sami, kteří nemají vůbec nikoho. MD 3 k této otázce uvedl: „*To asi bych ani nechtěl si s nima opravit ten vztah. Ani oni podle mě nechtěj, ani já nechci. Chci si jet podle sebe, sám za sebe. Neřešit ostatní.*“ Na druhou stranu se v některých případech vztahy zlepšily právě odchodem mladého dospělého z rodiny. MD 8 sdělil: „*Při tom odchodu? Hmmm, nepotřeboval jsem podpořit asi, jo teď máme pěkný vztahy. Jo, od té doby tak jako, co bydlím sám, tak se nehádáme, prostě je to volnější mezi námi. Pokecáme, udělá mi kafe, je to lepší, než když jsem tam byl každý den.*“

V situaci, kdy mladý dospělý vyrůstal v biologické rodině, ale ne u rodičů, se první a druhá otázka spojily do jedné. Odpověď MD 1 je následující: „*Jde o situaci, v mém případě už nechci, protože ty slova bodaly hodně, co mi říkali. Já bych řekl, že tohle by si měli vyřešit oni sami mezi rodinou. A do toho by se neměli plést úředníci. Třeba ještě tomu člověkovi říct, pokud je tam ta šance, jestli by to opravdu nechtěl zkusit, prostě. Jak bych to řekl. Ne, že přimutit, ale přivést na tu myšlenku do jeho hlavy. Ale pokud by ten člověk byl fakt rozhodnutěj, tak bych ho nemutil. Já pomoc nepotřebuju, já jsem se rozhodl a dneska jsem mluvil dokonce i s bráchou a ten byl v pohodě. Já mu třeba i odpustil, já jsem odpustil všem, dalo by se říct, ale nechci s nima už mít nic společného, protože mě to fakt zasáhlo a měli by si uvědomit, co řekli, že viděli vinu*“

jenom ve mně. A tak to nevadí. Jak říkám, záleží na typu člověka a pokud je na té rodně hodně závislej, tak to do budoucna nedokáže.“ Z výpovědi tohoto respondenta působí otázka na vztahy bezvýchoďně, ale tento stav se může časem změnit. Jak uvedl MD 2: „Já jsem to pak vyřešil sám tím, že jsem odešel, tím se to rozměnilo. A potom, bude to znít hrozně zvláště, nebude se mi někdo smát? Ale asi to zafungovalo. No já jsem se mamce (náhradní) nemohl podívat ani do očí v té době. Říkal jsem si, že to musím nějak vyřešit, protože to pro mě bylo klíčové, vztah s rodiči a tak jsem prostě, no, jsou různé meditace na odpuštění, tak jsem je různě provozoval, dělal a pak, světe div se, pak jsem prostě si s mamkou řekl jednu větu, pak jsme si povídali víc, pak jsme si řekli aj dlouhé dialogy a pak už normálně jsem se jí podíval do očí. Po tolika letech jsem zjistil, jaké má oči. Pak už to šlo ráz na ráz. Pak už to bylo jednodušší a jednodušší. Už tam nejsou žádné bloky. Potřeboval jsem mamce odpustit, že mi zakazovala určité věci a mně to přišlo nespravedlivé, ale zároveň jsem zjistil sám na sobě, že jsem taky z mojí strany byl někdy takový.... Takže tak, no.“

Jsou příběhy, kdy i po odchodu z náhradní péče zůstávají vztahy beze změn. MD 4: „S rodiči (náhradními) se vidáme, zrovna včera jsem tam byl.“

TO 8. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování partnerských vztahů?

Po položení této otázky na mě respondenti působili, jakože je uvádím do rozpaků. MD 2: „To je těžké téma. Vztahy se ženami pro mě byly náročné. Nechci o tom mluvit.“ Někteří uváděli, že v této oblasti žádné potřeby nemají, že je vše v pořádku. MD 3 odpověděl bez přemýšlení: „To ne, to nepotřebuju.“ Protože se žádný z respondentů nerozpovídal, doplnila jsem tuto otázku otázkou: Myslíš si, že tvoje potřeby v oblasti budování partnerských vztahů jsou nějak ovlivněny tím, že jsi vyrůstal v náhradní péči nebo jsou stejné jako u ostatních? MD 8: „Jo, to tam asi bude. Není to vždy pravidlem, ale někdy se upnu na tu druhou polovičku víc, než bych měl a nevím, čím to je, ale asi tímhle.“

DC 3.2. Zjistit, jaké potřeby mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči, v oblasti bydlení.

TO 9 V čem, byste/jste potřebovali podpořit, abyste měli po opuštění náhradní péče, kde bydlet?

Pro mladé dospělé, kteří opouští náhradní péči, jsou určeny **Domy na půli cesty**. Jen jeden (MD 3) odpověděl, že o něm přemýšlí a ptal se na podrobnosti. Ostatní Dům na půli cesty vnímají jako instituci s pravidly, které už nechťejí. Proto bydlí mladí dospělí

buď u známých (MD 1, MD 7) nebo mají byt od zaměstnavatele (MD 4) nebo jim byt nabídl někdo z jejich okolí – kamarádi, známí (MD 8, MD 2, MD 5 a MD 6). Někteří uvedli, že by určitě potřebovali **podpořit finančně** v případě, kdyby za byt museli zaplatit jednorázovou vyšší platbu, např. kauci.

MD 1: „*Vím, co je Dům na půli cesty, ale mně se do toho nechce. Já jsem o tom slyšel, mně to aj nabízeli, ale já jsem nechtěl. Pro mě by to nebyl dobrý začátek. Já mám kde být, ale kdybych neměl, radši bych hledal rovnou už třeba podnájem v normálním bytě.*“

MD 8: „*Mně to nabídli, že se ten byt stejně nevyužívá, tak jsem toho využil. Zrovna jsem si říkal, kde bych tak nějak mohl bydlet, že bych bydlel ve městě, kde chodím do školy, našel bych si brigádu, ale pak to vyšlo takhle, že jsem ve městě, kde jsem vyrůstal. Takhle jsem spokojený.*“

MD 2: „*Sehnání bytu byla náhoda, štěstí. Vztahy doma už byly hodně špatný. A já jsem šel na kopec a modlil jsem se tam nahoru a na druhý den mi kamarád píše: „Hej, nechceš můj byt?“ , a já jsem to vzal a nastěhoval jsem se tam.*“

MD 2 dále uvedl, že problém by byl v případě nutnosti placení kauce: „*Kdybych tenkrát musel složit nějakou kauci, třeba velkou, třeba třicet tisíc, tak bych to nezvládl. Byt jsem měl bez kauce, to byla ohromná náhoda a štěstí. Na kauci bych neměl a potřeboval bych v tom podpořit.*“

DC 3.3. Zjistit, jaké jsou jejich potřeby v oblasti zdraví.

TO 10 Co potřebujete (jste potřebovali) zařídit v oblasti zdraví?

Žádný z respondentů nevedl v této oblasti potřebu. Nikdo z nich nemusí navštěvovat odborné lékaře. Obvodního lékaře a zubaře mají všichni zajištěné. Nápomocní jim byli osoby z náhradní péče.

2.4. Popis a interpretace dílčího cíle 4

DC 4 Zjistit, jaké potřeby v oblasti práva mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči.

Indikátorem pro tuto otázku byl pojem právo. Předpokládala jsem, že moji mladí respondenti nebudou přesně vědět, co si pod tímto pojmem představit, proto jsem pro specifikaci a přiblížení respondentům z oblasti práva uvedla následující příklady: dluhy, půjčky, trestná činnost, nájemní a pracovní smlouvy, dopisy od soudu nebo policie.

DC 4.1. Zjistit, jaké shledávají potřeby v oblasti práva.

TO 11. V čem byste/jste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit při řešení právních otázek? (dluhy, půjčky, trestná činnost, nájemní a pracovní smlouvy, dopisy od soudu nebo policie)

Při položení této otázky pomohlo doplňující vysvětlení za pomoci výše uvedených pojmů. Všichni respondenti odpověděli, že se domnívají, že v **této oblasti nemají potřeby, případně vědí, na koho se obrátit**. To může být mimo jiné způsobeno tím, že respondenti, kteří pobírají zaopatřovací příspěvek, musí spolupracovat s kurátorem pro dospělé. Takže v případě právních otázek se mohou obrátit na něho. Se smlouvami, ať už nájemními nebo pracovními, zkušenosti mají. Potěšilo mě, že většina uvedla, že nejdůležitější je, si smlouvu vždy před podpisem přečíst.

MD 4: *„Chodím ke kurátorce a k vám, kdybych něco potřeboval, obrátil bych se na vás nebo na paní kurátorku.“*

MD 5: *„Chodím na brigády, takže mám zkušenosti se smlouvami z brigád.“*

MD 6: *„O smlouvách jsem věděl, co a jak. Logicky. Samozřejmě jsem si ji přečetl.“*

MD 5: *„Hlavní je, smlouvy číst. Když vám cokoli dají přečíst. Nikdy nevíte, co tam může být napsaný, že jo.“*

Jedna respondentka na tuto otázku uvedla (MD 7): *„Napadlo mě, že bych se soudila s mojí mámou, protože se o mě nestarala celou dobu, tak za to chci nějaký peníze, ale nevím, zda by to vyšlo. Ne, to je kravina. Nepotřebuji s tímhle pomoci.“* Tuto odpověď bych ale asi vyhodnotila více jako potřebu psychickou než finanční nebo právní.

3. Shrnutí výsledků k vytyčeným cílům práce

Hlavním cílem mé práce bylo **zjistit potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči**. Potřeby jsem specifikovala do čtyř oblastí, a to potřeby psychické, potřeby finanční, potřeby sociální a potřeby právní. Na základě rozhovorů s osmi mladými dospělými ve věku 18 – 26 let jsem došla k následujícím výsledkům:

V oblasti **psychických potřeb** zmiňovali všichni moji respondenti jako zásadní potřebu – **potřebu pocitu bezpečí**. Dále potřebují **jistotu, pravidla a řád**, a to hlavně v případech, kdy jsou na něho zvyklí z náhradní péče. Důležitá je také **důvěryhodná osoba**, které se mohou svěřit, a která jim vyjádří **důvěru a podporu**. Pro jiné je potřebná **víra v Boha** a také **sportování a práce**, aby se cítili dobře. Zaujalo mě, když jeden můj respondent opakovaně zdůrazňoval, že nepotřebuje nikoho, ví, že si vše musí zařídit sám a nemůže se na někoho spoléhat: *„Já si všechno udělám sám. Nic nepotřebuju. Lepší být sám, pak nečekáte zklamání. Musím to udělat sám, abych příště věděl.“* V tomto konkrétním případě ale nebudu z jeho výroku dělat závěr, že mladí dospělí potřebují být sami. Jeho odpověď je více výrokem zklamaného a opuštěného člověka.

Žádný z mých respondentů neodpověděl, že by měl v psychické oblasti potřebu spolupracovat s psychologem.

V oblasti **financí** je důležité zjištění, že moji respondenti hodnotí jako dostačující k pokrytí svých finančních potřeb **zaopatřovací příspěvek** opakující se. Díky němu mohou mladí dospělí i po ukončení náhradní péče dále studovat, a to do věku 26let. Všeobecně platí, že čím vyšší má člověk vzdělání, tím lepší je jeho uplatnění na trhu práce.

Moji mladí respondenti nemají zvýšené potřeby v hledání zaměstnání. Naopak, mají zkušenosti z brigád, jsou vedeni k práci a dokonce zvažují práci v zahraničí, kde ale přiznávají, že by pomoc potřebovali, a to ve formě **podpory**. Chápu ale, že pro někoho hledání práce může být problém.

Všichni respondenti odpověděli, že nepotřebují a někteří ani nechtějí využívat dávkový systém.

Do **sociálních potřeb** jsem zařadila vztahy, bydlení a zdraví. Je přirozené, že potřeby v oblasti vztahů mají všichni mladí dospělí – řeší vztahy s rodiči i s vrstevníky. Mladí dospělí, kteří část svého života prožili v náhradní péči, musí ve svém životním příběhu zvládnout zpracovat mimo jiné nezáměr rodičů, který je více či méně poznamená. Otázky na vztahy byly pro všechny respondenty citlivé a těžké, a já velmi oceňuji, že mi upřímně odpovídali. Z výpovědí vyplývá, že dítě potřebuje **znát svůj životní příběh**, ať už je jakýkoli. Když tato potřeba není naplněna v dětství, přetrvává do mladé dospělosti. Pro člověka je důležité vědět, odkud je, kdo jsou jeho rodiče, jak žil jako malý a další informace k doplnění životního příběhu.

Všichni moji respondenti mají zajištěné bydlení. Při hledání bydlení jim často pomohli přátelé a náhody, ale v případě nutnosti zaplatit kauci někteří přiznávají, že by měli potřebu **finanční pomoci**, protože větší částkou peněz při odchodu z náhradní péče nedisponovali.

Potřebu v oblasti zdraví neuvedl žádný z respondentů. Jsou zdraví a lékaře měli zajištěné již v době zletilosti.

V případě, že by respondenti potřebovali pomoci v právních otázkách, vědí, kam nebo na koho se obrátit. Vědí, že smlouvy je důležité si před podpisem přečíst, respektive, vše, co mají podepsat, si mají nejprve přečíst. Pro právní otázky by se obrátili na kurátora pro dospělé nebo by se zeptali známých anebo se podívali na internet nebo se zeptali na úřadu. V současné době ale nikdo z mých dotazovaných žádnou potřebu v právní oblasti nemá.

Otázky na psychické potřeby patřily mezi ty obtížnější společně s otázkami týkající se vztahů. Respondenti váhali, tyto pojmy jsou pro ně možná příliš abstraktní. Někdy se nechtějí už vracet do minulosti, chtějí žít nyní a v blízké budoucnosti. Naopak na otázky praktického rázu, jako je bydlení a zaměstnání se respondentům odpovídalo dobře. S určitou dávkou sebevědomí sdělovali, že mají nebo budou mít práci nebo bydlení.

Je potěšující, že mladí dospělí si v praktických oblastech života vědí rady. Na základě mé praxe se domnívám, že tomu přispívá povinnost doprovodných organizací náhradních pečujících, připravovat děti, od patnáctého maximálně šestnáctého roku života, na budoucí život. Pracovnice i osoby pečující mluví s dětmi o finanční gramotnosti, vztazích, zdravém životním stylu a dalších tématech dospělého života.

Na závěr každého rozhovoru jsem respondenty požádala o závěrečné zhodnocení, zda cítili potřebu v nějaké oblasti, o které jsem nemluvila. MD 1 doplnil: „*Ze začátku jsem určitě potřeboval finanční podporu. Jde o to, jak se rozejdete s tou rodinou, že jo. Ale určitě je potřeba finanční podpora a dodávat hlavně rady. To je asi tak všechno, co mi scházelo.*“ MD 3 také zmínil potřebu financí, kdyby musel platit kauci na byt. A dále uvedl: „*Všechny potřeby stojí na **emoční vazbě, emoční stabilitě.***“

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo, zjistit potřeby mladých dospělých, kteří opouštějí náhradní péči. Tento hlavní cíl jsem specifikovala do čtyř oblastí a zaměřila jsem se na potřeby psychické, potřeby v oblasti financí, sociální a právní. Při zpracování teoretické části jsem se mimo jiné dočetla, že u této cílové skupiny je vysoké riziko ohrožení sociálně negativními vlivy. Protože některé děti, před umístěním do náhradní péče zažívají situace, kdy nejsou uspokojeny jejich fyziologické potřeby nebo potřeba bezpečí, anebo lásky, kladla jsem si otázky, jak strádání ovlivní potřeby těchto dětí při procesu osamostatňování se. Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, kdy jsem formou rozhovorů s osmi respondenty zjišťovala jejich potřeby. Výpovědi mých respondentů se shodují v tom, že nejvíce potřeb mají mladí dospělí, kteří opouští náhradní péči v oblasti psychické. Naopak nejmenší podporu potřebují v praktických otázkách života, jako je zajištění práce, bydlení nebo zdravotní péče. Zaujalo mě, že žádný z mých respondentů neuvedl potřebu spolupracovat s psychologem v případě psychických obtíží. Vzhledem k tomu, že je dnes velká poptávka po psychologech a psychoterapeutech, zajímalo by mne, proč respondenti tuto potřebu nemají. Na to už ale při rozhovorech nebyl prostor.

Zvolená výzkumná strategie se mi osvědčila. Forma rozhovorů byla přirozeným nástrojem pro zjištění cíle. Některé výzkumné otázky byly pro respondenty hůře uchopitelné, ale takovou situaci jsem vyřešila pomocnými otázkami. Jako příklad uvedu odpověď jednoho respondenta, kdy jsem otázku přiblížila slovy: „Co jsi potřeboval, když jsi odcházel od maminky?“ A měla jsem na mysli pěstounskou, kterou tak oslovuje. Jeho spontánní odpověď ale byla: „No, jelikož jsem měl dva měsíce, tak jsem to nevnímal.“ Přestože je již několik let zletilý a v oněch dvou měsících byl svěřen od rodičů do kojeneckého ústavu, vzpomněl si v tuto chvíli právě na ni. V takových chvílích pak byly potřeba doplňující otázky.

Domnívám se, že důležitým zjištěním mé práce je mimo jiné v tom, jak důležitá je příprava na budoucí život, která u dětí v náhradní péči začíná patnáctým rokem. Probíhá formou rozhovorů pečujících osob a pracovníků doprovodných organizací a od šestnácti let dítěte bývá nedílnou součástí individuálních plánů dětí. Zaměřuje se na oblasti zdraví, budoucího zaměstnání, hledání bydlení, povídání o zdravém životním stylu bez absence návykových látek.

Na základě četby odborné literatury jsem v teoretické části této práce psala o skutečnosti, že důvody, pro které děti vyrůstají v náhradní péči, a následný pobyt v náhradní péči může dětem způsobit trauma. Pro dítě je těžké se s ním vyrovnat a následky si může nést až do dospělosti. Přestože nejsem psycholog ani výzkumník, závěry mé bakalářské práce tato tvrzení potvrzují. Moji mladí respondenti uvedli nejvíce potřeb právě v oblasti psychiky. A potvrzují to také závěrečná slova jednoho z rozhovorů: „*Všechny potřeby stojí na emoční vazbě, emoční stabilitě.*“

Seznam literatury:

- FRANKL, V., E. 2023. *A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*. Praha: Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o.
- KOLEKTIV AUTORŮ. 2016. *Tři kroky k samostatnému životu. Průvodce sociální prací a komunikací s dospívajícím dítětem v náhradní rodinné péči*. Praha: Kruh rodiny ve spolupráci s Nadačním fondem J&T, 2 – 7.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 2022. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- LANGMEIER, L., MATĚJČEK, Z. 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum.
- MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha.
- NOLEN-HOEKSEMA, S., FREDRICKSON, B. L., LOFTUS, G. R. et al. 2012. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Praha: Portál, s.r.o.
- PAZLAROVÁ, H. 2016. *Pěstounská péče. Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, s.r.o.
- PAZLAROVÁ, H., MATOUŠEK, O., MATOUŠEK, J. 2012. *Práva dětí v alternativní péči – od teorie k praxi: zaplnění mezer prostřednictvím vrstevnického výzkumu*. Praha: SOS dětské vesničky.
- PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. 2013. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
- ŠKOVIERA, A. 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, s.r.o.
- TROUSIL, M., JAŠÍKOVÁ, V. 2015. *Úvod do tvorby odborných prací*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
- Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Příloha 1

Přepsaný rozhovor (vlastní tvorba)

1. V čem jste potřeboval podpořit při opouštění náhradní péče, abyste se cítil lépe psychicky a cítil větší sebedůvěru?

Co si potřeboval, když jsi odcházel od maminky? No, jelikož jsem měl dva měsíce, tak jsem to nevnímal. V osmnácti jsem byl na internátu. A pak když jsi se chtěl osamostatnit? No, to jsem musel. Mamka už přitvrdila a řekla, takhle už to dál nejde, musíš se odstěhovat. Už jsme byli na nože. Ona mi nedovolala určité věci dělat a já jsem za to byl na ni hrozně naštvaný. A i přesto, že jsem jí pomáhal se vším na farmě a takhle jsem byl na ni strašně naštvaný a říkal jsem si, proč já bych měl ji tady se vším pomáhat, když ona mi nedovolí dělat základní věci – vařit si. Mě šlo hlavně o to vaření. Já jsem tehdy žil hodně posilováním, cvičením a tam se řeší aj ta strava a já jsem si nemohl vařit. Nevím proč. Mamka byla zásadně proti tomu, říkala, že ona sama tady bude jenom vařit, a já jsem byl skrz to strašně naštvaný a celé se to nastartovalo. Pak se vztahy zlepšily, protože já jsem udělal ten impulz. Mamka přišla jednou do pokoje, to už jsme byli hrozně naštvaný na sebe, to už trvalo hrozně dlouho a říkala, to už takhle dál nejde, musíš se odstěhovat. A pak jsme hledali byty, mamka mi s tím pomáhala, ale to vůbec nevycházelo, takže mamka byla ještě víc naštvaná. Šel jsem na kopec a modlil jsem se tam nahoru a na druhý den mi kamarád píše: „hej, nechceš můj byt?“ a to mi bylo nějakých 22 a já jsem to vzal a nastěhoval jsem se tam. Co jsem v téhle chvíli potřeboval? Já jsem měl ještě svoje problémy, hlavně vnitřní, tak nevím, no. To je strašně komplikovaný. Měl jsem potřebu bezpečí, prostě ale tam to bylo víc faktorů, třeba moje traumata, citová deprivace a to všechno mě rozhazovalo, jakoby v tom denním životě. Jako byli fakt doby, kdy jsem prostě, no v průměru třikrát do týdne brečel, propadal jsem apatii – to se všechno nastartovalo ve dvaceti a přestalo to ve 24 letech. Pomohla mi východní medicína. Dosytilo mi to moje emoční potřeby. Já jsem měl jednu zásadní potřebu/emoci a to bylo bezpečí. Neměl jsem emoční stabilitu, prožíval jsem strach, apatii, nejistotu, stres, takže to tam všechno bylo. Takže co jsem v tu dobu potřeboval to byla emoční stabilita. Nešlo mi o materiální jistoty. Mě stačilo, že budu mít práci, budu mít kde bydlet, takže za ten byt jsem byl strašně rád. Že už to nebudu zažívat, že už nebudu doma, když to tak řeknu na rovinu a že se osamostatním. Všechno mi vycházelo, měl jsem práci, měl jsem byt, takže to byly ty základy, které

byly potřeba. To bylo pro mě klíčové, díky tomu jsem se mohl znovu zkoordinovat, že jsem se mohl postavit na nohy, postavit se těm výzvám.

2. V čem jste potřeboval podpořit při opouštění náhradní péče, abyste vnímal, že váš budoucí život má smysl?

To jsou těžké otázky. Byl jsem chodící terč. Tam to fakt bylo založený, já přemýšlím, jak to vyjádřit, co nejpřesněji, že asi ta podpora, jenom slovní. Od koho? Od těch autorit. Mamka, tat'ka už doma nebyl, takže to ne. Ale nejvíc jsem to chtěl od té mamky. Kdyby tam byla větší podpora, tak by to určitě podpořilo. Slovní podpora a ta by vyjádřila nějaký ten smysl další.

3. Jak jsou vaše finanční potřeby uspokojeny zaopatřovacím příspěvkem?

Mamka dostala na konci 25 tisíc. Mamka ti je nedala? Ne. Ale já jsem ji říkal, že si je může nechat. Věděl jsem, že je to příspěvek pro mě do života, ale říkal jsem jí, že si je může nechat.

4. V čem byste/jste potřebovali pomoc při hledání zaměstnání?

Práce se mi hledala snadno, jsem manuálně zručný, takže jsem si mohl hledat práci v jakémkoli řemesle, kde bylo místo, takže snadno. Chodil jsem na brigádu s tesaři, různě s restaurátory, se stolařama, se zedníkama, a tak dále, takže jsem byl celou dobu hnaný prostě k práci. Takže se mi práce hledala v pohodě. Tam nebyl žádný blok, tam nebyl problém. Ale věřím, že někdo třeba má nechuť k práci a pak má problém.

5. Potřebujete využívat dávkový systém? Jestli ano, jaké dávky potřebujete?

Ne. Nebyl jsem ani na úřadu práce.

6. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování vztahů s biologickou rodinou?

Nechtěl jsem poznat svoje biologické rodiče. Chtěl jsem je jen vidět, jak vypadají, ale nechtěl jsem už se v tom nějak angažovat, vytvářet nějaká pouta, kamarádství. Chtěl jsem je jen vidět, zjistit si co nejvíc informací, proč to tak dopadlo a pak už jsem nechtěl tvořit nic nového, chtěl jsem jen informace. Chtěl jsem vědět okolnosti, proč jsem byl v kojeneckém ústavu. Nikdy jsem se s nimi neseťkal. Byl jsem poslední narozený. Ve dvou měsících nás vzala sociálka do kojeneckého ústavu jsem šel. Bylo nás čtyři, já jsem byl teoreticky nejmladší. Neznám svůj příběh. Zkoušel jsem OSPOD, ale informace tam nebyly. Jen informace, kdy jsem byl v pěstounské rodině. Chtěl bych vědět proč. Ani sourozence jsem nikdy neviděl. Ani nevím, jak bych informace o nich zjistil.

7. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování vztahů, které vznikly v náhradní péči?

Já jsem to pak vyřešil sám, tím, že jsem odešel, tím se to rozměnilo. A potom, bude to znít hrozně zvláštně, nebude se mi to někdo smát? Ale asi to zafungovalo. No já jsem se mamce nemohl podívat ani do očí v té době a já jsem říkal, že to musím nějak vyřešit, protože to pro mě bylo klíčové, vztah s rodiči a tak jsem prostě, no jsou různé meditace na odpuštění, tak jsem to různě provozoval, dělal a pak světe div se, pak jsem prostě si s mamkou řekl jednu větu, pak jsme si povídali víc, pak jsme si prostě řekli dlouhé aj dialogy a pak už normálně jsem se jí podíval do očí a pak po tolika dlouhých letech jsem zjistil, jaké má oči, a pak už to šlo ráz na ráz. Pak už to bylo jednodušší a jednodušší a už tam nejsou žádné bloky. Potřeboval jsem mamce odpustit, že mi zakazovala určité věci a mně to přišlo nespravedlivé, ale zároveň jsem zjistil sám na sobě, že jsem taky z mojí strany byl někdy takový, takže tak, no.

8. Jak byste potřebovali při opouštění náhradní péče podpořit v budování partnerských vztahů?

To je těžké téma. Vztahy se ženami pro mě byly náročné. Nechci o tom mluvit.

9. V čem byste/jste potřebovali podpořit, abyste měli po opuštění náhradní péče, kde bydlet?

Takže mamka mi pomohla a kamarád, pomohl mi přestěhovat. Sehnání bytu byla náhoda, štěstí.

10. Co potřebujete (jste potřebovali) zařídit v oblasti zdraví?

Lékaře jsem měl vyřešené z dětství, to se na to navázalo, takže to bylo v pořádku. Zubař mi zůstal, doktor taky vlastně. Všechno bylo v pořádku.

11. Potřebovali jste při opouštění náhradní péče řešit právní otázky? (dluhy, půjčky, trestná činnost, nájemní a pracovní smlouvy, dopisy od soudu nebo policie)

Ne, tak to ne. O smlouvách jsem věděl, co a jak. Logicky. Přečetl jsem si ji samozřejmě, ale dopisy od soudu, policie - nic jsem neřešil takového.

Chceš něco k otázce potřeb doplnit?

Kdybych tenkrát musel složit nějakou kauci, třeba velkou, třeba třicet tisíc, tak bych to nezvládl. Byt jsem měl bez kauce, to byla ohromná náhoda a štěstí. Na kauci bych neměl a potřeboval bych v tom podpořit.

Byla situace, kdy jsme se s mamkou pohádali, já jsem naházel věci do tašky a už jsem chtěl odejít, že budu bydlet venku, a neustoupím, ale venku byla ještě zima, tak jsem si řekl, že to musím ještě vydržet.

Všechny potřeby stojí na emoční vazbě, emoční stabilitě.